

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Samer fra Indre Finnmark født i tidsrommet mellom 1920 og 1935 og deres språklige og kulturelle situasjon i det norske rettssamfunnet

Heini-Elisa Mirjami Alakorpi

Liten masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, vår 2022.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Hvordan har den rettslige situasjonen vært når vi ser på språklige og kulturelle rettigheter?.....	1
1.2	Hvorfor er språklige og kulturelle rettigheter viktige?.....	2
1.3	Hvorfor er denne generasjonen interessant?	2
1.3.1	Hvorfor er dette viktige spørsmål nå?	3
1.4	Avgrensninger	4
1.5	Metoden i avhandlingen	4
1.6	Framstilling videre	6
2	Hvordan var den språklige og kulturelle situasjonen for denne generasjonens barndom rettslig sett?	7
2.1	Hva var det rettslige utgangspunktet for skolegangen?	8
2.2	Hvilke rettslige normer knesatte landsskoleloven for denne generasjonens språk og kultur? 9	
2.2.1	Den historiske skolesituasjonen i Indre Finnmark 1928-1939.....	9
2.2.2	Lov om folkeskole paa landet	10
3	Hvordan var den språklige og kulturelle situasjonen i denne generasjonens voksenliv rettslig sett?	15
3.1	Leder identiske rettslige reguleringer til reell likhet?	15
3.2	Alta-saken.....	16
3.2.1	Refleksjoner rundt endringene i tidsåndene	19
3.3	Sametinget.....	19
3.4	«Sameparagrafen», Grunnloven § 108.....	19
3.5	Rettsikkerhetsgarantier for samene etter Alta-saken	20
3.5.1	Rettsikkerhet i straffesaker	21
3.5.2	Rettsikkerhet i møte med helsevesenet.....	21

4	Hvordan var den språklige og kulturelle situasjonen i denne generasjonens alderdom rettslig sett?	23
4.1	Hvordan er det rettslige utgangspunktet for eldreomsorgen?	24
4.1.1	Lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven – pbrl.)	24
4.2	Hvordan tilpasses tilbudet til samiske brukere bosatt i Indre Finnmark?	25
4.3	I hvilken utstrekning ble det styrkede rettslige vernet omsatt til mer kulturtilpassede helsetilbud for denne generasjonen?	27
4.4	Mitt case Bokollektivet for eldre i Kautokeino	27
5	Avsluttende merknader	38
5.1	Er dette generasjonen som bar alle fornorskningens byrder?	38
5.2	Hvilke lærdommer kan denne generasjonsopplevelsen bidra til?	39
5.2.1	For rettsanvendere	39
5.2.2	Forståelse for menneskene bak	40
5.2.3	For forvaltningen?	40
5.3	For domstolene?	41
5.4	Andre kulturelle forskjeller	41
6	Litteraturliste	44

1 Innledning

1.1 Hvordan har den rettslige situasjonen vært når vi ser på språklige og kulturelle rettigheter?

Oftest tenker vi på den rettslige situasjon som et øyeblikk. En rettslig situasjon vil alltid være i utvikling. Den kan endre seg over tid. Vi skal her se på utviklingen over tid. Det fremstillingsmessige grepet er å følge en generasjon. Tre snapshots skal danne rammen for fremstillingen. Hvordan språklig og kulturell rettsstilling hadde generasjonen som vi skal følge da de var barn, og fikk grunnutdanningen sin på skolen? Enn da de var voksne? Og da de ble gamle?

Generasjonen som er født mellom 1920 og 1935 er i skrivende stund henholdsvis mellom 87 og 102 år. Mange i denne generasjon har allerede gått bort, men deres historier er likevel interessant av flere grunner, blant annet for å forstå hvordan det norske rettssamfunnet har påvirket denne generasjonen, hvordan denne generasjonen har kjempet for å få sine rettigheter anerkjent og hvordan den samiske tilværelsen er for disse i alderdommen.

Fokuset i denne avhandlingen er språklige og kulturelle rettigheter. For en majoritet i et homogent samfunn vil den språklige og kulturelle situasjon sjeldent være et tema. Retten til språk og kultur vil være selvsagt. Nesten like selvsagt som vannet er det for gullfisken. Språk og kultur er helt uunnværlig, men gullfisken kommer ikke i berøring med uunnværligheten. Annerledes stiller det seg for den samiske minoriteten i samfunnet. Tematikken om språklige og kulturelle rettigheter trenger å bli mer tematisert og aktualisert, for å skape en forståelse i sammenhengen mellom disse, og i forståelsen av hvordan det kan påvirke en hel generasjon, men også etterkommerne av denne generasjonen.

Lovene og samfunnet spiller en stor rolle på hverandre, og begge er dynamiske, slik at de stadig endrer seg med tiden. For at et samfunn skal fungere helhetlig, må lovene være tilpasset slik at disse kan følges av de fleste i samfunnet, mens samfunnet også må vise hvilke endringer de mener må foretas av lovgiver. Dette samspillet mellom lovgiver og samfunn må i tillegg ta hensyn til ulikheter i samfunnet, slik at også de mindre sårbare grupper i samfunnet får rettsvern i sine rettigheter i et stort majoritetssamfunn.

1.2 Hvorfor er språklige og kulturelle rettigheter viktige?

Språk er noe som ofte forbindes til måten vi kommuniserer med andre i det daglige. I tillegg kan språk skape tillit mellom mennesker som snakker det samme språket. Dette kan bidra til en bredere og dypere kommunikasjonsform mellom samtalepartene. Det er lettere å åpne seg for noen som deler den samme språklige kommunikasjonen, i tillegg til den kulturelle forståelsen for språket. Denne opplevelsen er noe som spesielt kan oppleves av de som er flerspråklige. For de som er flerspråklige, kan språk gjenspeile noe langt mer enn bare kommunikasjon.

Ulike språk kan ha store variasjoner i beskrivelser, og som kan medføre at man ikke får beskrevet noe like godt gjennom et andre eller tredje språk, som man kunne gjort på sitt eget morsmål. Eksempelvis har det samiske språket rundt 100 ulike ord for å beskrive snø, mens det ikke finnes like mange ord for snø på norsk, dermed vil ikke kommunikasjonen være like bærekraftig på begge språkene. Dette betyr også at de metaforene som brukes i kommunikasjonen på ulike språk, kan bidra til at man opplever verden som forskjellig, og at man uttrykker seg ulikt avhengig av hvilket av språkene man kommuniserer på.

1.3 Hvorfor er denne generasjonen interessant?

Ved åpningen av sametinget i 1997 uttalte Kong Harald følgende: «Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk - nordmenn og samer. Samisk historie er tett flettet sammen med norsk historie. I dag må vi beklage den urett den norske stat tidligere har påført det samiske folk gjennom en hard fornorskningspolitikk. Den norske stat har derfor et særlig ansvar for å legge forholdene til rette for at det samiske folk skal kunne bygge et sterkt og levedyktig samfunn. Dette er en hevdvunnen rett basert på samenes tilstedeværelse i sine områder som går langt tilbake i tiden.»¹.

Den norske stat har en grunnlovsfestet plikt overfor den samiske befolkningen i Norge, til å legge til rette for samisk språk, kultur og tradisjoner, slik som det også er nedfelt i Grunnloven §108. Grunnlovsbestemmelsen som sådan er ikke temaet i denne avhandlingen.

¹ <https://www.kongehuset.no/tale.html?tid=171065&sek=26947&scope=0>

Likevel er den et viktig rettslig utgangspunkt. Hva plikten til å «legge forholdene til rette» består i vil variere fra ut fra hvilken av «statens myndigheter» som er aktuelle. I tiden etter at grunnlovsbestemmelsen ble vedtatt, vil jeg i kapitlet som omhandler den aktuelle generasjonens voksenlivet komme tilbake til der den fremtrer som aktuell.

Denne generasjonens samer som bor i Indre Finnmark, både Karasjok (Kárásjohka) og Kautokeino (Guovdageaidnu) har fått oppleve barndommens sin dominert av statlige inngrep i deres kultur, språk og tradisjoner, de har gjennomgått diskriminering fra det norske stat og de har fått oppleve kampen om å ta tilbake det samiske, og de har fått bli eldre og se resultatet av vekselvirkningene på denne prosessen. Det er nettopp dette som gjør denne generasjon så interessant.

Hvordan har egentlig det påvirket denne samiske generasjonen og leve, vokse opp og bli gammel i et samfunn som i all hovedsak har vært basert på et prinsipp om at de skal være assimilert i det norske samfunnet, og hva kan vi lære av denne generasjonens opplevelser.

1.3.1 Hvorfor er dette viktige spørsmål nå?

Fornorskningspolitikken ble avvirket på midten av 1900-tallet, men debatten om virkninger og senvirkninger av fornorskningen er aktuelle temaer i landet i alminnelighet og i Sápmi i særdeleshet enda den dag i dag.

Det er opprettet sannhets- og forsoningskommisjoner både i Norge, Finland og Sverige. Kommisjonen har som «formål er å legge grunnlag for anerkjennelse av samers og kveners/norskfinners erfaringer i møte med norske myndigheters politikk, og de konsekvensene disse erfaringene har hatt for dem som grupper og individer.»²

Dette viser at de samiske erfaringene fra tiden under fornorskningspolitikken, fremdeles bærer preg innenfor det samiske miljøet. Den uretten som ble påført denne generasjonen, har fått langvarige konsekvenser, ikke bare for denne generasjonen, men for hele den samiske befolkningen.

² <https://uit.no/kommisjonen> (sist lest 25.07.22)

1.4 Avgrensninger

Sápmi er stort og mangslungent, det strekker seg gjennom Norge, Russland, Sverige og Finland. Det er mye interessant historie innenfor sameretten, men siden dette er en liten masteravhandling må avhandlingen begrenses i både tid og rom. Den samiske historikken er den samme for alle samene i Indre Finnmark, men grunnet avhandlingens begrensede omfang, vil det ikke være anledning til å ta med alle de ulike historiske hendelsene fra begge kommunene.. Derfor vil denne avhandlingen primært omfatte Kautokeino og ha fokus på deres historie. Likevel kan masteravhandlingen være av interesse også for andre utenfor denne kommunen.

Avhandlingen består av fem kapitler. Kapitlene 2,3 og 4 vil ha fokus på ulike tidsepoker gjennom livet til den aktuelle generasjonen. Kapittel 2 omhandler barndommen og skoletilbudet som gjaldt for denne generasjonen gjennom en rettsdogmatisk tilnærming. I kapittel 3 vil det bli redegjort for den rettshistoriske tilstanden i voksenlivet for den aktuelle generasjonen, mens kapittel 4 vil være rettet mot de språk og kultur rettighetene som denne generasjonen har i eldreomsorgen. Dette kapitlet vil analysere om denne generasjonen fikk et bedre samisk tilbud som følge av de rettsreglene som kom. Til slutt vil kapittel 5 ta for seg avsluttende bemerkninger til denne avhandlingen.

1.5 Metoden i avhandlingen

Denne oppgaven bygger på samisk historie, alminnelige lover og andre kilder, og dermed vil det være nødvendig å belyse problemstillinger fra flere ulike tilnærminger. En rettsdogmatisk tilnærming vil være til hjelp for å belyse den rettslige karakteren av reguleringene. Hvordan reguleringen bør kategoriseres rettslig, hvilke rettslige kriterier som ble brukt og hvilke rettsvirkninger som var aktuelle. En rettshistorisk tilnærming vil hjelpe oss til å få belyst tidsånden for de politiske og rettslige beslutninger for reguleringene. En rettssosiologisk tilnærming vil bidra til å se på hvilken virkning loven har i samfunnet og hvordan samfunnet påvirker retten.

Grunnen til at oppgaven krever flere metoder, er at oppgaven dreier seg om en generasjon over tid, fra barndommen og frem til alderdommen, gjennom tre ulike tidsepoker. Det krever derfor innblikk i rettshistorien for å forstå helheten i det, rettssosiologi og vanlig juridisk metode for å se hvordan virkningen av lovgivningen var tiltenkt og hvordan den faktiske praktiseringen av loven er.

I denne avhandlingen, vil vekselvirkningene mellom lovgiver og samfunnet være av interesse for å se hvordan samspeilet mellom lovgiver og denne generasjonen har vært, og hvordan de har påvirket hverandre.

Rettsdogmatisk tilnærming

Rettsdogmatikk er det som vi omtaler som gjeldende rett. Her vil man bruke den vanlige juridiske metoden, for å komme frem til det som er gjeldende rett. Hvilke rettskildefaktorer som brukes, vil avhenge av rettsområde man undersøker.³

Rettskildelæren, undergikk en stor endring da Eckhoffs rettskildelære kom i 1970-årene. Det store var at Eckhoff betegnet reelle hensyn som et av de syv rettskildefaktorene. Reelle hensyn⁴ er egne vurderinger som kan tas i betraktning dersom det er andre hensyn som gjør seg gjeldende i forhold til resultatets godhet. Den rettsdogmatiske tilnærmingen vil bli brukt i kapittel 2 i denne avhandlingen.

Rettshistorisk tilnærming

En rettshistorisk tilnærming til oppgavens tema, kan sies å være et bindeledd mellom jussen og historien for denne generasjonen. Gjennom rettshistorie som perspektivfag gir den til dels bidrag til å forstå gjeldende rett, dels bidrag til å forstå retten som en del av samfunnet.

Det sentrale gjennom rettshistorisk tilnærming i denne oppgaven vil være å se hvordan koloniseringene påvirket den aktuelle generasjonen, og hvordan folkesuvereniteten vokste frem og påvirket dem. Denne tilnærmingen brukes i oppgaven kapittel 3.

Retts sosiologisk tilnærming

Retts sosiologien bygger på tre hovedtemaer, som etter Thomas Mathiesen kan inndeles i følgende hovedspørsmål: 1. Rettens innvirkning på samfunnet, 2. Samfunnets innvirkning på retten og 3. Vekselvirkningen mellom retten og samfunnet.⁵

³ Skoghøy, 2018, kapittel 1

⁴ Mathiesen, 2005, «Retten i samfunnet», s.37

I rettens innvirkning på samfunnet, ser man eksempelvis på hvordan de lover og regler som er vedtatt, påvirker samfunnet. Så sees det på hvordan samfunnet og dets normer har påvirket lovgiver til å vedta lover og regler tilpasset disse, før man i siste fase vurderer disse to opp mot hverandre og ser vekselvirkningen mellom disse. Det er flere analysemodeller innenfor disse som kan brukes for å redegjøre for et spesifikt rettsområde eller en spesifikk lov. På denne måten kan man se om lovgiver har oppnådd formålet med lovgivningen eller om loven ikke oppfyller den forutsatte hensikten.

Gjennom disse analyseverktøyene kan man studere samspillet mellom lovgiver og samfunnet, og hvordan disse påvirker hverandre. Denne metoden vil bli benyttet i avhandlingens kapittel 4.

1.6 Framstilling videre

Avhandlingen består av totalt fem kapitler. Kapitlene 2,3 og 4 vil ha fokus på ulike tidsepoker gjennom livet til denne generasjonen. Kapittel 2 omhandler barndommen og skoletilbudet som gjaldt for generasjonen, gjennom en rettsdogmatisk tilnærming. I kapittel 3 vil det bli redegjort for den rettshistoriske tilstanden i voksenlivet for den aktuelle generasjonen, mens kapittel 4 vil være rettet mot de språk- og kultur rettighetene som de har i eldreomsorgen. Det vil bli sett på om denne generasjonen fikk et bedre samisk tilbud som følge av de rettsreglene som kom etter Alta-saken, som det vil redegjøres for i kapittel 2.. Til slutt vil kapittel 5 ta for seg avsluttende bemerkninger.

2 Hvordan var den språklige og kulturelle situasjonen for denne generasjonens barndom rettslig sett?⁶

I Norge vokste nasjonalismen⁷ frem på 1800-tallet etter at Norge ble erklært som en selvstendig stat, fikk sin egen grunnlov (1814), og politikken ble utført ut av et ønsket om en samlet nasjon.⁸

Samene som en egen gruppe med eget språk, kultur og tradisjoner skilte seg betraktelig ut fra den norske nasjonalfølelsen som man ønsket å oppnå gjennom politikken. Samene har som kjent, i all tid, vært et eget folkeslag med eget språk, kultur og tradisjoner, som ikke er i samsvar med det norske språk, kultur eller tradisjoner. Derfor smeltet ikke det samiske inn i den politikken om å gjøre nasjonene sterkere, med like verdier og felles tilhørighet, noe som førte til at myndighetene ønsket å gjøre endringer gjennom politikken for å oppnå en felles nasjonalisme.

Ønsket om en felles nasjon med like verdier, resulterte i den harde fornorskningspolitikken overfor samene. Samene måtte assimileres inn i den norske kulturen, med målsetningen å skape et homogent Norge, som ble antatt å være en sterkere og bedre samlet nasjon. Denne politikken, som også omtales som fornorskningspolitikken overfor samene, pågikk i omkring 100 år fra ca.1850 til rundt 1950.⁹

I de neste underkapitlene vil det gjøres rede for hvordan den alminnelige reguleringen for skolegangen var på denne tiden, med hovedfokus på lovgivningen som gjaldt generelt i hele landet for skolebarna. Dette vil bli gjort i underkapittel 2.1, før avhandlingen tar for seg tilpasningen av lovgivningen for denne avhandlingens generasjon som skolebarn med hovedvekt på det samiske språket i undervisningen, i underkapittel 2.2. Til slutt vil det bli vist til en drøftelse i kapittel 2.3 som ser på betydningen denne lovgivningen hadde på disse samiske skolebarna.

⁶ I tidsrommet 1928-1939

⁷ <https://www.norgeshistorie.no/undervisningsopplegg/muntlig-eksamen/U2002-muntlig-eksamen-historie-nasjonalisme-og-nasjonsbygging-pa-1800-tallet.html> (sist lest 22.06.22)

⁸ <https://www.norgeshistorie.no/undervisningsopplegg/muntlig-eksamen/U2002-muntlig-eksamen-historie-nasjonalisme-og-nasjonsbygging-pa-1800-tallet.html> (sist lest 22.06.22)

⁹ <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1554-fornorskningspolitikken-overfor-samar-og-kvenar.html> (sist lest 22.06.22)

2.1 Hva var det rettslige utgangspunktet for skolegangen?

Den obligatoriske opplæringsplikten ble innført i Norge allerede i 1736¹⁰. Den daværende loven innførte alminnelig skoleplikt i Norge. Til tross for at opplæringsplikten ble innført, var ikke oppslutningen til skolegang like stor som myndighetene ønsket. Det var flere grunner til dette, men denne avhandlingens fokus vil ikke være rettet mot de spesifikke grunnene, men ha fokus på de endringene som kom som følge av den lave oppslutningen til utdanning.

Da Johan Sverdrups (V) regjeringen ble dannet i 1884, tok det ikke lang tid før venstre vant frem med sin skolepolitikk. Det ble vedtatt en ny skolelov, som bygget på ideen om felles skole for alle. Lov om folkeskolen paa landet av 26.juni 1889 (heretter, folkeskoleloven) innførte utvidelser i fagene, kommunalt selvstyre på skolene og en pedagogisk skole som var ment for alle barna i alle samfunnsklasser mellom 7-14 år i hele landet. Politikken bygget videre på tanken om at en felles skole for alle, ville også bidra til likt utgangspunkt for senere høyere utdanning, og ikke bare nok kunnskap til å oppnå konfirmasjon.¹¹

Hovedmålet med folkeskole før denne loven hadde vært å gi barna nok kunnskaper til å kunne confirmere seg. Biskopene og kirkene var de som hadde styringen på undervisningen. Etter denne loven skulle ikke kirkene lenger ha ansvaret for undervisningen, kun tilsyn ved kristendomsopplæringen. I tillegg la loven grunnlaget for en felles skole som skulle være tilgjengelig for alle, med de samme fagene og samme rammene.¹²

Folkeskoleloven ble revidert flere ganger, og var i kraft frem til 1950. Derfor er det denne folkeskoleloven som er grunnlaget for drøfting av problemstillingen i det videre. Det var videre forskjeller på lovgivningen mellom skolene i byene og på landet. Siden avhandlingen er basert på samer fra Indre Finnmark, vil det naturlige utgangspunktet være på lovgivningen som var gjeldende for skolebarna i perioden mellom 1928 og 1939, og spesifikt loven om folkeskolen på landet.

Formålet med folkeskoleloven var å gjøre den obligatoriske skolegangen for barn mellom 7-14 år tilgjengelig for alle barn i alle samfunnsklasser, og gi alle barna lik grunnskoleutdanning

¹⁰ NOU 1995:18 pkt. «18.2.1 Innledning. Generelt om opplæringsplikten»

¹¹ https://snl.no/norsk_utdanningshistorie (sist lest 21.06.22)

¹² https://snl.no/norsk_utdanningshistorie (sist lest 21.06.22)

og lik mulighet for høyere utdanning etter dette. Det skulle være minst en skole i hver skolekrets, jf. folkeskoleloven §§ 1 og 2.

Ansvar for å etablere og forvalte skoler, ble lagt til kommunene. Kommunene skulle enten leie eller bygge skoler, for å tilrettelegge for skolegangen til alle barna. I hver kommune med skolekrets, skulle det være minst en skole.

Det var noe forskjell på skoler i byene og på landet. Undervisningen i byene var lagt opp til at barna skulle få undervisning mellom 38-40 timer i uka i 40 uker, mens skolegangen på landet skulle være 30-36 timer i uka i 12 uker årlig, jf. folkeskoleloven § 5. Det ble ilagt begrensninger for antall elever per klasse, slik at det ikke skulle være mer enn 35 elever per klasse, unntaksvis kunne det likevel være opptil 45 elever.¹³

Læringen i grunnskolen skulle etter denne loven være mer pedagogisk, og skolene skulle ikke lenger være styrt av kirken, men sentralstyrt i kommunene.¹⁴

Denne loven innebar både for norske og samiske barn den obligatoriske skoleplikten der kommunene var ansvarlige for både tilretteleggingen og driften av skolene.

2.2 Hvilke rettslige normer knesatte landsskoleloven for denne generasjonens språk og kultur?

Det neste spørsmålet som reises er hvordan de rettslige normene forholdt seg til samisk språk og kultur. I punkt 2.2.1 vil det bli redegjort for den rettslige stillingen samene hadde i samfunnet på denne tiden, mens i punkt 2.2.2 vil det bli sett på den rettslige tilpasningen for bruken av samisk i undervisningen som avhandlingens generasjon hadde som skolebarn.

2.2.1 Den historiske skolesituasjonen i Indre Finnmark 1928-1939

Fornorskningspolitikken overfor de samiske skolebarna i Norge ble utført «med skolen som slagmark og lærerne som front- soldater»¹⁵. Samebarna, som resten av den samiske befolkningen, skulle assimileres¹⁶ inn i den norske majoritetsbefolkningen. Dette innebar at

¹³ https://snl.no/norsk_utdanningshistorie (sist lest 21.06.22)

¹⁴ <http://skuvla.info/skolehist/minde-n.htm> (sist lest 25.07.22)

¹⁵ <http://skuvla.info/skolehist/minde-n.htm> (sist lest 25.06.22)

¹⁶ <https://snl.no/fornorskningspolitikk>

samene skulle bli likeverdige nordmenn, de skulle lære seg og skrive, lese og prate norsk, og ha den samme grunnutdanninga som resten av landet, slik lovgivningen la opp til. Det samiske skulle viskes ut, og alle i Norge skulle være norsk.

I 1851 ble «Finnefondet» opprettet av Stortinget. Dette var en egen budsjettpost, der staten bevilget midler til blant annet til å fremme undervisning av norsk i overgangsdistriktene og som skulle sørge for opplysningen av det samiske folket¹⁷. Dette kan også bli ansett som et belønningssystem for lærerne på de samiske skolene, da de kunne søke om ekstra lønn dersom de gjorde en god jobb ved fornorskningen på skolene. I tillegg bidro fondet til opprettelsen av statsinternater.

2.2.2 Lov om folkeskole paa landet

Folkeskoleloven av 1889 § 73 lød som følgende: «*Undervisningen skal foregå på det norske språk*». ¹⁸ Videre fremgår det av bestemmelsen at «*[...] lappisk [...] kan benyttes som hjelpespråk i undervisningen, og at det kan anvendes læse og lærebøker med lappisk [...] ved siden av de norske*». Spørsmålet etter dette blir om samisk gjennom lovgivningen ble forbudt?

Et spørsmål som kan stilles her er hvorvidt uttrykket «skal» innebærer et forbud mot bruken av andre språk, inkludert samisk som undervisningsspråk.

Lovens ordlyd betraktet isolert, kan ikke sies å være utvetydig på dette punkt, men i alle fall innebærer den et påbud om bruken av norsk i undervisningen.

Ut ifra ordlyden i bestemmelsen fremgår det et påbud om å bruke norsk, og det tvilsomme i dette er om påbudet også innebar et forbud mot bruken av andre språk, inkludert det samiske språket i undervisningen. Dersom dette leses i sammenheng med at lappisk [...] «kan» benyttes med påfølgende katalogisering av unntakssituasjoner gjør at man som utgangspunkt må anta at bruk av samisk som undervisningsspråk var forbudt.

NOU 1985:14 på side 12 uttales det at: «skoleloven i 1889 slo fast at skolens undervisning skulle foregå på norsk».

¹⁷ <https://www.norgeshistorie.no/kilder/industrialisering-og-demokrati/K1523-søknader-til-finnefondet.html>

¹⁸ Jeg har omskrevet lovteksten til gjeldende bokmål.

Da loven er gammel, er det ikke funnet noen forarbeid på området som tilsier at dette utgangspunktet bør modifieres, snarere bestyrker vel de senere forarbeidene det. Det virker så selvsagt i forarbeidene, at det ikke er spesifikt kommentert, ut ifra prinsippet om at det er unødvendig å si det selvsagte.

Det finnes heller ingen rettspraksis som har behandlet dette spørsmålet, men ut ifra forvaltningspraksis knyttet til administrering av Finnefondet, bestyrkes en slik antagelse. Lovgivermyndighetene opprettet Finnefondet i forbindelse med fornorskningspolitikken med hovedmål om å utviske det samiske språk, slik at alle bare skulle prate norsk.¹⁹

Etter tolkningen av ordlyden, kan det utledes at bestemmelsen inneholder et påbud om å bruke norsk i undervisningen på skolen. Dette utledes også av formuleringen «skal», taler for at det ikke kan brukes andre språk enn norsk. Ser man dette i sammenhengen med den forøvrigte fornorskningspolitikken som foregikk, spesielt opprettelsen av et eget Finnefond, som hadde hovedmål å bidra med midler til ulike tiltak for at samiske barn skulle bli primært norsktalende, taler dette sterkt for at det også implisitt var et forbud mot bruken av samisk som undervisningsspråk for å fremme norskopplæringen. Også det at denne loven ble vedtatt i ei tid der man ønsket å bygge opp en felles nasjon i Norge, taler for at det var et bevisst påbud om norsk, og et implisitt forbud mot samisk på skolen gjennom denne bestemmelsen.

Bestemmelsen inneholder et implisitt forbud mot samisk som undervisningsspråk.

2.2.2.1 Språkinstruksen av samisk som hjelpespråk

Et korresponderende spørsmål blir om språkinstruksen inneholdt et forbud mot bruken av samisk i undervisningen.

I 1898 kom språkinstruksen²⁰ som regulerte bruken av samisk som hjelpespråk i undervisningen i folkeskolen, heretter omtalt som instruksen. Instruksen gjaldt etter sin ordlyd i de såkalte blandingsdistriktene, det vil si de sjøsamiske områdene, men den vil

¹⁹ <https://www.norgeshistorie.no/kilder/industrialisering-og-demokrati/K1523-søknader-til-finnefondet.html>

²⁰ Instruks angaaende brugen af lappisk og kvænsk som hjælpesprog ved undervisningen i folkeskolen, hvor dette af kirke departementet er tilladt i henhold til landsskolelovens § 73, 2 led. 18. april 1898.

likevel belyse spørsmålet om hvordan rettslig status bruken av samisk hadde på denne tiden. Spørsmålet her er om instruksene inneholdt et forbud mot bruken av samisk?

Instruksene § 2 lød som følgende:

«Samtlige lappiske og kvænske børn skal opplæres i at læse, tale og skriftlig anvende det norske sprog.»

Undervisningen i norsk skjer saavidt muligt paa grundlag af det i distriktet raadende norske talesprog; ved siden af at opøves i dette, oplæres børnene efterhaanden tillige i at forstaa og skriftlig udtrykke sig i det almindelige bogsprog.»

Videre bestemte § 3:

«Skolens undervisning foregaar i det norske sprog. Det lappiske eller kvænske sprogbruges kun som hjælpemiddel til at forklare, hvad der er uforstaaeligt for børnene.»

Ved benyttelse af lærebøger med dobbelt sprogtekst har læreren nøie at overholde denne regel; han bør derfor stadig holde børnene til at bruge den norske tekst og først da, naar denne er uforstaaelig for dem, ty til den lappiske eller kvænske.

Læreren maa under sin gjerning stedse have for øie, at ved skolens arbeide for udbredelse af kjendskab til det norske sprog søges opnaaet, at dette ialfald i den sidste del af børnenes skoletid udelukkende kan blive brugt ved undervisningen.»

I instruksens § 2 stadfestes det at samtlige samiske og kvænske barn skal opplæres til å lese, snakke og skrive det norske språk. Undervisningen skal foregå på det norske språk, samisk eller kvensk språk kan kun brukes som hjelpespråk til å forklare det uforståelig for barna, jf. instruks § 3.

Det er uttalt utredningsarbeidet med Sameloven og Grunnlovsreformen²¹ følgende: instruksene pålegges lærerne i både undervisning og privat til å virke som norske kulturbærere. De «skal med yderste flid stræbe efter at utbrede kjendskab til det norske sprog og søge at fremme dets brug i de kredse, hvori de virker» (§ 1). «Skolens undervisning foregaar i det norske sprog.

²¹ NOU 1984:18 «om samenes rettsstilling» s.109

Det lappiske og kvænske sprog bruges kun som hjælpemiddel til at forklare, hvad der er uforstaaeligt for børnene» (§ 3). Læreren skal «saa ofte leilighed gives, forestille de ældre og navnlig de foreldre, hvis børn han underviser, vigtigheden af at kunne tale og lære norsk» (§ 12)».

Instruksen om bruken av samisk i var foranlediget av folkeskolelovens § 73 som hjemlet at undervisningsspråket skulle være norsk og «lappisk» kunne brukes som hjelpespråk, og at det kunne brukes samiske lese og lærebøker ved siden av de norske. Instruksen angir unntaksreglene når samisk kunne benyttes, noe som tilsier at det er tale om et forbud. For at man skal ha bruk for unntaksregler der det åpnes for bruk av samisk, må det først foreligge et forbud som tilsier at det motsatte er forbudt.

«Hjelpespråk» kan forstås som et språk som blir brukt mellom mennesker som ikke snakker samme morsmål.²²

Det finnes ingen rettspraksis som kan gi veiledning til å belyse tolkningen av instruksen.

Instruksen må sees i sammenheng med den bestemmelsen i lovgivningen som inneholdt et forbud mot bruken av samisk. På den måten ville instruksen være ment som et ekstra pålegg for lærerne til å drive med den aktive fornorskningspolitikken overfor samiske skolebarn.

Instruksen ble vedtatt 10 år etter at folkeskolelovens vedtakelse, noe som taler for at det samiske skulle få enda mindre plass på skolen, at dette tilnærmet var ment som et forbud mot bruken av samisk.

I forarbeidene fra 1984²³, er også dette synet lagt til grunn da det uttales at lærerne «skal» til det ytterste strebe etter og utbedre det norske språk.

Både gjennom politikken i Norge på dette tidspunkt, belønningene til lærerne fra Finnefondet og den skolelovgivningen som ble vedtatt, taler disse sterkt for at det var et forbud mot samisk på skolene. Helt unntaksvis åpner loven for bruken av samisk som hjelpespråk, men dette kan antas å ha vært i så liten grad at dette egentlig ikke ble praktisert. Instruksen inneholdt på lik linje med folkeskoleloven et implisitt forbud mot samisk på skolen.

²² <https://snl.no/hjelpespråk> (sist lest 25.07.22)

²³ NOU 1984:18 «om samenes rettsstilling» s.108-109

I 2022 har samene status som urfolk i Norge, de har sine egne rettigheter som følger av både nasjonale lover, men også etter internasjonale traktater, slik at man kan konkludere med at til tross for den harde fornorskningspolitikken som denne generasjonen ble utsatt for, ble ikke skolelovens uttalte formål oppfylt.

2.2.2.2 Innebar Wexelsen-plakaten jf. landsskoleloven § 73 kun et forbud mot å bruke samisk språk eller gjaldt den også andre kulturuttrykk?

Wexelsen-plakaten rettet seg mot språket i undervisningen, og påla lærerne og fremme det norske språk og kultur. I utgangspunktet gjaldt denne instruksjonen språk. Den samiske kulturen var ikke nevnt, men språk er også en del av ens kultur, og når denne rettigheten blir krenket, blir også andre deler av kulturen undergravd. Å fremme norsk nasjonalisme gjennom språkinstruksjonen, ville man i det stille også påvirke andre samiske kulturelle sider.

Forbudet mot samisk som utledes av instruksjonen, har i tillegg stor symbolsk betydning innen annen samisk kultur. Denne symbolske verdien kan blant annet sees gjennom endringen i koftebruken til disse samiske skolebarna. Samiske skolebarn gikk over fra tradisjonell koftebruk, til at kofta ble bortgjemt og barna begynte å kle seg som majoriteten.

Denne symbolikken kan også ses ved at det ikke ble servert samisk tradisjonell mat, og det var heller ikke rom for de samiske fortellertradisjonene på skolen, som er en veldig sentral del av samisk kultur. Det finnes lite skriftlige kilder innen samiske fortellinger fra gammelt av, da disse primært har vært muntlige overleveringer mellom generasjonene. Dette innebærer at det krever at de formidles videre og snakkes om, for at de ikke skal bli borte. Derfor kan det tenkes at instruksjonen har bidratt indirekte til at denne delen av kulturen har også blitt påvirket som følge av forbudet mot samisk.

Det er liten tvil om at forbudet hadde en sterk nedkjølende effekt på andre kulturelle deler enn bare språket.

3 Hvordan var den språklige og kulturelle situasjonen i denne generasjonens voksenliv rettslig sett?²⁴

Det karakteriske trekket ved denne generasjonen, er at denne generasjonen opplevde det største markerte skiftet i sin rettslige posisjon som samer. I dette kapitlet vil fokuset være hvordan dette skillet ser ut i et rettshistorisk perspektiv.

3.1 Leder identiske rettslige reguleringer til reell likhet?

Da denne samiske generasjonen vokste opp, var de fleste lover og regler tilpasset den vanlige nordmannen. Lovene og reglene som fantes gjaldt på identisk vis både for nordmenn og samer. Samene som et urfolk²⁵ hadde ikke i nevneverdig grad sine egne rettigheter, hverken individuelt som samer eller kollektivt som et eget folk. Denne tankegangen var helt fremmed hos myndighetene frem til slutten av 1900-tallet,²⁶ da de samerettslige spørsmålene ble et tema både i politikken og i lovgivningen.

Etterkrigstiden²⁷ kan betegnes som en formell likestillingsperiode mellom nordmenn og samene i Norge, der rettsreglene var identiske for alle. Det som kjennetegner skillet mellom formell og reell likestilling i denne tidsepoken, er hvordan formelle rettsregler ble endret for å oppnå reell likhet mellom majoriteten og samene som urfolk.

Formell likestilling har man når de rettslige normene er identiske for alle. Problemet med slik likestilling er at den vil kunne føre til ulikheter i resultater. Eksempelvis kan man se på skoletilbudet til denne generasjonen, som i sin tid fikk sin formelle likestilling oppfylt gjennom et skoletilbud som innholdsmessig var identisk med absolutt alle andre barns skoletilbud i landet. Grunnen til at den formelle likestillingen ikke materialiserte seg som reell likestilling var fordi mange av disse barna var samiskspråklige. Sagt med andre ord, dette innebar at de måtte tilegne seg det norske språket på egenhånd, samtidig som de skulle tilegne seg fagene de hadde på skolen, som lesing, skriving, matematikk, kristendom og de andre fagene som skolen ellers underviste i. Motsetningsvis slapp de norsktalende barna denne ekstra jobben med å tilegne seg et nytt språk ved siden av undervisningen, og fikk på denne

²⁴ I tidsrommet 1945 – 1985.

²⁵ Samer har status som urfolk i Norge, jf. Rt. 2001 s.769

²⁶ Skogvang, Samerett, 3.utgave, Oslo 2017 s. 27

²⁷ https://snl.no/Norge_i_etterkrigstiden (sist lest 25.07.22)

måten en snarvei innen læring i fagene på skolen, noe som de samisktalende barna ikke fikk. Den formelle likestillingen blant skolebarna førte derfor til reell ulikhet.

At formell likestilling i en del tilfeller kan føre til reell ulikhet er kjent allerede fra den klassiske rettferdighetstenkning. Situasjonen til disse barna fordret en utforming av både rettsregler og korresponderende undervisningstilbud som tok hensyn til ulikheten i barnas startposisjon, men det var reformer som lot seg vente en stund til.

Skogvang²⁸ uttrykker at Norge ofte blir omtalt som et flerkulturelt samfunn, som innebærer at politikken i landet føres ut ifra et mål om flerkultur, eller «multikulturalisme». Dette innebærer blant annet at staten tilrettelegger for språklige og kulturelle rettigheter for urfolk, bidrar til støtte for minoritetens og mindretallsgruppens kultur, og generelt har en positiv holdning til kulturell ulikhet.

Skogvang beskriver også at en av grunnene til at samene som urfolk i Norge har egne særrettigheter og spesialregler, kan sies å være fordi det av og til er nødvendig med slike særrettigheter for å oppnå reell likhet i rettsstillingen. Samene er en liten gruppe i forhold til majoriteten i landet, og for at disse skal kunne ha like reelle rettigheter, må det gjennom lovgivningen skapes positiv særbehandling for denne gruppa. Det må derfor være forskjeller i formelle rettsregler, for å kunne oppnå reell likhet.

Det som blir ansett som det store skillet i samepolitikken, samisk språk- og kultur, er hendelsene som fant sted rundt tiden med Alta-saken mot slutten av 1900-tallet.²⁹

3.2 Alta-saken

Alta-saken kan brukes som en illustrasjon på endringene som kom. Det er grunn til å stille spørsmål ved om Alta-saken var årsaken til endringene som kom, eller om den bidro til å utløse endringene som allerede var i prosess.

Etter andre verdenskrig så man blant annet endringer i skolepolitikken for samisktalende barn, den harde assimileringspolitikken hadde gradvis begynt å avta. Det samiske hadde gradvis begynt å få sitt innpass på skolen ved at det blant annet kom ut samisk abc-bok, samisk fikk

²⁸ Skogvang, *Samerett*, 3.utgave, Oslo 2017 s. 23-24

²⁹ NOU 2016: 18 *Hjertespråket* s. 52

også innpass som opplæringspråk på skolen og fornorskningspolitikken ble mer stilnet. Dette illustrerer at det allerede var endringer i gang for den samiske befolkningen, men det er likevel enighet om at Alta-saken bidro til at endringene kom raskere enn de ville ha gjort uten Alta-saken. Med bakgrunn i dette snakker man ofte om tiden før, under og etter Alta-saken når man drøfter de rettslige spørsmålene i forhold til samiske rettigheter.

Alta-saken³⁰ gjaldt reguleringen av Alta-Kautokeino vassdraget i Masi, Finnmark. Saken dreide seg om Statskraftverket som ønsket og bygge et meget inngripende vannkraftverk i Altaelva. Denne planen ville hatt betydelige konsekvenser for både lokalsamfunnet i Masi, den samiske reindriftsnæringen, men også for naturen for øvrig. Det skapte store protester fra miljøvernorganisasjoner, og fra det samiske miljøet. Som en direkte følge av protestene, vedtok Stortinget i 1973 varig vern av Masi, og statsverket endret planene rundt utbyggingen.

31

Vedtaket om utbygging ble fattet 15.juni 1979. Dette vedtaket skapte store protester, både lokalt der rundt 800 mennesker lenket seg sammen ved Stilla, ved Alta-elva i 1981, og som ble fjernet av 600 politibetjenter, og til sultestreik foran Stortinget, der også 14 samekvinner okkuperte statsministerens kontor³².

Som en direkte følge av protestene, aksjonene og demonstrasjonene rundt Alta-saken, ble det vekket stor oppmerksomhet rundt den samiske folkegruppa i Norge, både nasjonalt, men også internasjonalt. Det hele markerte det store skillet i samepolitikken og statusen for samene i Norge.

Alta-saken og de protestene som foregikk på denne tiden, representerer det store skillet i rettsstillingen for samenes reelle rettigheter i Norge. Dette viser at tiden var moden for endringer, og at tidsånden endret seg og skapte raske endringer. Slike endringer kan illustreres gjennom tre eksempler i norsk historie:

1. På 1950-tallet i Norge var oppfatningen omkring kvinners rolle i samfunnet at de skulle være en typisk «husmor» og ta seg av hus og barn, mens mannen skulle være

³⁰ Rt.1982 s.241

³¹ Skogvang, *Samerett*, 3.utgave, Oslo 2017 s. 31

³² Skogvang, *Samerett*, 3.utgave, Oslo 2017 s. 31

den som arbeidet. Denne tankegangen skapte etter hvert stor debatt, og det oppsto bevegelser som gikk imot dette synet. Som følge av protester mot denne tankegangen, gikk man gradvis over fra et syn på at kvinner skulle være husmødre, til at kvinner også kunne arbeide utenfor hjemmet. Politikken rundt synet på husmødre ble endret drastisk på i løpet av et tidsspenn på omtrent 50 år, og ga et nytt syn på husmor-rollen.³³ Bevegelsen bidro til endret syn på husmødre i samfunnet, og også den dag i dag er standarden at kvinner er likeverdige arbeidstakere som menn, og det er nesten helt utenkelig at kvinner bare skal være hjemme og ta seg av hus og barn.

2. Ansvar for forurensning fra tiden før lovreguleringen på området kom, har vært et område som raskt har endret rettsstilling gjennom politikk og reaksjoner fra samfunnet. Etter andre verdenskrig, og som følge av industrialiseringen, økte forurensningen av miljøet. Selv om dette skapte konsekvenser for både helse og miljøet generelt i samfunnet, var ikke dette problematisert i samfunnet i stor grad. Etter at man gradvis begynte å se de negative konsekvensene, ble synet på forurensning endret både i befolkningen så vel som på politisk nivå. Det ble dannet flere miljøorganisasjoner som bidro til å bringe problemene med forurensning fram i lyset, og som videre bidro til at tankegangen rundt dette ble endret.³⁴ Fra tiden reaksjonene i samfunnet skapte debatt, gikk det også her relativt kort tid før lovreguleringen på området kom. Endringene gikk fra at forurensning var uproblematisk i og for samfunnet, over til at dette var noe som ikke var ønsket og som måtte begrenses.
3. Det samiske skiftet anses som den tiden der det samiske går fra undertrykkelse og over til anerkjennelse av samiske rettigheter i Norge. Gjennom både Alta-saken og folkeaksjonene i samfunnet bidro til at samene raskt ble ansett som en gruppe i samfunnet, med eget språk, kultur og tradisjoner. Tankegangen om at de skulle assimileres i samfunnet, ble endret til at denne gruppen mennesker måtte bli anerkjent som urfolk i Norge med egne spesielle rettigheter.

³³ <https://snl.no/husmor> (sist lest 02.07.22)

³⁴ <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1902-forurensning-og-naturvern.html> (sist lest 17.07.22)

3.2.1 Refleksjoner rundt endringene i tidsåndene

Som punkt 1 og 2 ovenfor illustrerer, ser man endringene i tidsånden i samfunnet. Samfunnet blir mer moden for tanken på endringene som følge av at det blir ytt motstand mot den eksisterende tenkemåten som regjerer på et gitt tidspunkt. På samerettens område, før det store skiftet kom, var det ikke så markant rettsstilling for samene og heller ikke rettssikkerhetsgarantier tilpasset for den samiske befolkningen. Samene var på dette tidspunktet en gruppe uten særlig tilpassede rettigheter, men som følge av Alta-saken, kom også gradvis endringene som skulle bidra til de viktigste rettssikkerhetsgarantiene for denne befolkningen i møte med det offentlige, blant annet under straffesaker, men også i møte med helsevesenet, for å nevne noen.

Som nevnt, kom det en del markerte endringer etter Alta-saken. De mest synlige og symboltunge endringene var likevel vedtakelsen av Grunnlovens § 108 (da § 100a) som markerte skillet i tidsånd i henhold til det samiske på den mest høytidelige og forpliktende måte som en stat kan uttrykke seg på. For det andre fikk vi opprettet et helt nytt demokratisk organ med Sametinget.

3.3 Sametinget

Sameloven § 1-2 stadfestet retten til det samiske folkevalgte organet valgt av og blant samene i Norge.

Det første Sameting ble åpnet i 1989, og Sametinget har siden da hatt i oppgave og arbeide for samenes grunnleggende rettigheter som følger av nasjonal og internasjonal lovgivning. Sametingets arbeidsområde og myndighet fremgår av samelovens kapittel 2. I hovedtrekk kan det sies at Sametinget har ansvaret for de kollektive rettighetene samene har som en folkegruppe, og at de har uttalelsesrett i alle saker som vedrører den samiske folkegruppen.

3.4 «Sameparagrafen», Grunnloven § 108

Grunnloven § 108 (ved vedtakelse, 110a) lyder slik: «Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Bestemmelsen anses som en godtgjørelse fra Statens side overfor samene, etter å ha utsatt samene for assimilering og den harde fornorskningspolitikken som ble påført den samiske folkegruppa i Norge. Slik også kongen uttalte ved åpningen av Sametinget i 1997, har den

norske stat som følge av den harde fornorskningspolitikken overfor samene «særlig ansvar for å legge forholdene til rette for at det samiske folk skal kunne bygge et sterkt og levedyktig samfunn.».

Denne lovbestemmelsen har flere funksjoner. Den er blant annet en forpliktelse for norske myndigheter til å ivareta og legge til rette for den samiske folkegruppa. Bestemmelsen oppstiller blant annet de minstevilkår av forpliktelsene som staten har overfor samene, og legger rammer for forvaltningsskjønnet i samiske saker, det kan også være et selvstendig rettsgrunnlag der andre rettskilder ikke gir noe svar.³⁵

3.5 Rettssikkerhetsgarantier for samene etter Alta-saken

Samerettsutvalget ble opprettet i 1980 som en direkte følge av Alta-saken³⁶. Fire år etter, utga de sin første utredelse «om samenes rettsstilling»³⁷. Den omfattet utredninger i forhold til blant annet spørsmål om samenes rettsstilling, Grunnlovsbestemmelsen om vern av samisk språk og kultur, og samenes eget folkevalgte organ.

Samekulturutvalget fikk mandat til å utrede for blant annet samisk språk og kultur, og utdanningspolitikk. Utvalget ble ledet av Kirsten Myklevoll, og til sammen ga de ut tre innstillinger.

Gjennom arbeidet fra både Samerettsutvalget og Samekulturutvalget, kom lov av 12.juni 1987 nr.56 om sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven), og samene fikk sin egen «sameparagraf» i Grunnloven.

Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven-samel.) § 1-5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk, og innenfor forvaltningsområder for samisk språk er samisk likestilt med norsk i offentlig sammenheng. I tillegg ledet arbeidet til vedtakelsen av Grunnloven § 108 (tidligere Grl. § 110a); «sameparagrafen». Denne loven legger i tillegg rammer for rettssikkerhetsgarantiene for samene.

³⁵ Skogvang, *Samerett*, 3.utgave, Oslo 2017 s. 187-188.

³⁶ Prop. 86 L (2020–2021) s.20

³⁷ NOU 1984:18 «om samenes rettsstilling»

3.5.1 Rettssikkerhet i straffesaker

Sameloven bidrar til rettssikkerhetsgaranti for samene innenfor straffesaker i Norge, dette ved at den stadfester retten til å bruk av samisk i møte med det offentlige, herunder også ved behandling av straffesaker ved norske domstoler. Denne rettigheten kan oppnås ved at det er samisktalende dommere, meddommere, advokater og andre involverte er samisktalende, eller ved å bruke tolketjeneste.

I straffesaker står man overfor situasjoner der man kan risikere og bli dømt etter de hardeste sanksjonene etter norsk lovgivning. Det er derfor er det viktig å både kunne forstå, så vel som å forklare seg på sitt eget morsmål, for at saken skal være så godt opplyst som mulig.

Før det store skillet kom, måtte også samene uavhengig av om de behersket norsk eller ikke, forklare seg på norsk under rettssaker. Risikoen for at dette har medført til at samisktalende som har hatt saken sin til behandling for domstolene, ikke har forstått eller har klart å gjøre riktig rede for seg under rettssaken sin, og at de derfor har fått feil faktum som grunnlag for dommen sin, er stor.

Etter det store skillet, og etter sameloven ble vedtatt, fikk samene retten til å forklare seg på samisk. Dette er en rettssikkerhetsgaranti som fremgår den samisktilpassede lovgivningen overfor samene. Dette bidrar nå til at de samiske kan bruke sitt eget morsmål, og at faktum i saken blir språklig sett så riktig som mulig. På denne måten er de likestilte med nordmenn som får saken sin behandlet på sitt morsmål uten spesiell lovgivning som

3.5.2 Rettssikkerhet i møte med helsevesenet

Når samisktalende kommer i møte med helsevesenet der de fleste er norsktalende, bidrar sameloven til at samiske pasienter skal kunne kommunisere med disse på samisk. Denne rettigheten kan gjennomføres ved at det er samisktalende helsepersonell, eller ved bruk av tolketjeneste.

Det er ofte ulik oppfatning i hva man synes er problematisk når samiske pasienter møter norsktalende helsepersonell.

Nergård og Sørli³⁸ har gjennom en komparativ studie sett på hvordan kommunikasjonen mellom norsktalende helsepersonell og samisktalende pasienter blir oppfattet av hverandre. De påpeker de kulturelle forskjellene der blant annet samene forstår sykdommen sin på en annen måte enn nordmenn, og at samene har en annen måte å uttrykke sine helseproblemer på. Selv om samene behersker norsk, har de en annen kulturell bakgrunn som gjør at de ikke uttrykker seg likt som nordmenn, og føler at de ikke blir forstått i møte med norsktalende behandlere. Samene har en annen kulturell bakgrunn som skiller seg fra det norske, noe som kan medføre at behandleren ikke forstår pasientens bakgrunn og kommunikasjon vedrørende deres helse, på lik linje som de gjør hos de norsktalende pasientene.

I en empirisk undersøkelse fant de ut at kun en i den samiske pasientgruppa snakket samisk med behandleren, mens resten pratet norsk. 14 av de 31 samene (og én nordmann) som deltok i undersøkelsen oppga at de hadde foretrukket å prate samisk i behandlingen, om det var med de ansatte, til å uttrykke seg mer tydelig, til å stille spørsmål, til å skaffe bedre hjelp, til å løse deres egne problemer bedre, eller bare at de ønsket at de ansatte hadde pratet samisk med dem. Behandlerne oppga at de hadde foretrukket å prate samisk med 8 av de 15 pasientene som oppga at de ønsket å prate samisk, for å: forbedre deres kommunikasjon og forståelse av pasientene, deres mulighet til å stille spørsmål, deres mulighet til å hjelpe pasienten til å løse pasientens egne problemer eller bare fordi de angret på å ikke kunne bruke samiske ferdigheter i deres kontakt med den individuelle pasienten.

Konklusjonen han viser til er at norsktalende helsepersonell oppfattet få og ubetydelige problemer i forhold til kommunikasjonen med de samiske pasientene, mens de samiske pasientene selv rapporterte mange og betydelige problemer i kommunikasjonen.

Dette synet underbygger også mine egne erfaringer fra arbeid på et eldreheim i Kautokeino kommune. De eldste brukerne på sykehjemmet har samisk som morsmål, og min oppfatning er at denne brukergruppa har et stort behov for å bli møtt med både kulturell forståelse, i tillegg til at man kommuniserer på samisk. Mange av de eldre kan norsk, men det oppstår oftere misforståelser når disse møtes med norsk, enn når kommunikasjonsspråket er samisk. Man kan spørre på norsk om de har vondt noen plasser, og de kan svare nei. Stiller man samme spørsmålet igjen, men denne gangen på samisk, så er min erfaring at svaret kan stille

³⁸ <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1363461505052669> (sist lest 17.07.22)

seg annerledes, og at det er lettere for de å forklare hva som er vondt, hvor og hvordan, når de gis anledning til å kommunisere dette på samisk.

Denne forskjellen kan også illustreres gjennom et annet eksempel, der man ser på kulturforståelse og språk samlet.

For samer som har drevet med reindrift gjennom hele sitt liv, har årstidene for flytting av flokken mye og si for deres oppfatning av årstidene også i alderdommen.

I reindrifta er blant annet vårflytting en av de store hendelsene etter de lange vintermånedene. Det begynner og bli lyst ute igjen etter mørketiden, og været blir varmere. Dette er et tegn på at snøen begynner å smelte, og at det på tide å flytte flokken til andre beiteområder. Alt fra mat til drivstoff skal pakkes med for reisen. Dette er noe som skjer hvert år til omtrent samme tid, og som er innebygd i reindriftssamene etter mange års utøvelse av denne praksisen. Denne kulturelle forståelsen er viktig i møte med samisktalende i eldreomsorgen.

Fra mine erfaringer, er det vanlig at enkelte eldre begynner og pakke tingene sine og skal dra til flokken når våren kommer, selv om de lenger ikke driver med reindrift. Dette kan oppfattes som forsøk på rømming når en bruker pakker tingene sine og melder ifra om at de skal dra fra eldrehjemmet. Men har man kulturforståelsen og språket til å kommunisere kulturen med, er det lettere for både helsepersonellet, og spesielt for brukeren, til å kommunisere på en måte som imøtekommer brukerens behov. Prøver man å kommunisere på norsk, er også min opplevelse her at det oppleves mer stressende for brukeren, og at kommunikasjonen ikke fører like godt frem, som ved språket som er tilknyttet til det kulturelle.

4 Hvordan var den språklige og kulturelle situasjonen i denne generasjonens alderdom rettslig sett?³⁹

En samisk generasjon som har vært opplevd tiden før, under denne og etter Alta-saken, er nå en del av den eldste generasjonen i Kautokeino. Som allerede sett på i kapittel 2, bidro Alta-saken til at samiske rettigheter endret seg raskt i positiv retning. Samiske rettigheter fikk rettsvern i lovgivningen, som finnes i både Grunnlovsbestemmelsen § 108, som skal gi rettsvern for samisk språk, kultur og tradisjoner, og i sameloven som har som formål «å legge

³⁹ I tidsrommet 1995-2020

forholdene til rette for at den samiske folkegruppen i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv» jf. sameloven § 1–1. I tillegg til disse lovene, gjenspeiles samenes rettigheter gjennom andre lover og internasjonale forpliktelser.

De omfattende helselovene gir også rettsvern for samisk språk og kultur i møte med offentlig helsesektor, blant annet ved å stadfeste retten til bruk av samisk ved bruk av offentlige helsetjenester, men også ved at behandlingen skal være språk- og kulturtilpasset.

Denne delen av avhandlingen vil ta for seg de mest generelle helselovgivningene, før det i det videre blir tatt stilling til om disse lovene fungerer i praksis.

4.1 Hvordan er det rettslige utgangspunktet for eldreomsorgen?

Hvordan både eldreomsorgen, og helsehjelpen skal organiseres i kommunene er omfattet av flere lover og andre etiske regler. Hjelpene vil også i stor grad variere om man er hjemmeboende, bosatt på et eldreheim, eller på en annen institusjon. Hvilke hjelpebehov man har behov for i eldre dager kan variere stort, alt ettersom i hvilken livssituasjon man befinner seg i, hvor mye hjelp de eldre får fra sin omgangskrets og hvilke sykdommer eller plager man har.

De lovfestede rettighetene som fremgår av helselovgivningen gjelder for alle som er bosatt i Norge, både samer og nordmenn. Dette er et stort tema, som kan drøftes fra mange ulike vinkler. Det har også i det senere årene blitt satt mer fokus på betydningen av samisk språk og viktigheten med å forstå den kulturelle bakgrunnen i møte med samisk pasientgruppe, da behovene skiller seg fra majoriteten.

De lovfestede rettighetene innenfor eldreomsorg kan illustreres ved to sentrale lover innenfor helselovgivning som har som mål og tilrettelegge for samisk språk for den samiske pasientgruppa i samisk forvaltede områder.

4.1.1 Lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven – pbrl.)

Loven gjelder for de som er bosatt i riket, og gjelder dermed også den samiske befolkningen som er bosatt i Kautokeino og Karasjok, jf. pbrl. § 1.

Pasienter og brukere har rett til både øyeblikkelig hjelp fra kommunen og fra spesialisthelsetjenesten, jf. pbrl. §§ 2-1 a annet ledd og § 2-1 b. Videre sier pbrl. § 2-1 b.

tredje ledd at: “den som søker eller trenger helse- og omsorgstjenester skal kommunen gi de helse- og behandlingmessige opplysninger som vedkommende trenger for å ivareta sin rett”. Denne hjelpen skal være et verdig tjenestetilbud og være i samsvar med helse- og omsorgstjenesteloven § 4-1 første ledd.

Både det samiske og det norske språket er likestilte språk i Norge jf. samel. § 1-5. Det tvilen knytter seg opp mot i forhold til bruken av det samiske språket, er hvorvidt loven legger godt nok opp til at samiske pasienter skal forstå informasjonen de får i møte med helsevesenet.

4.2 Hvordan tilpasses tilbudet til samiske brukere bosatt i Indre Finnmark?

Sameloven (Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre rettsforhold (sameloven-samel.) § 3-5 gir innbyggerne innenfor samiske forvaltningsområder⁴⁰ retten til å bruke samisk for å ivareta sine interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner, og retten til å bli betjent på samisk. Denne retten gjelder også på sykehus som ligger utenfor forvaltningsområder, men som mottar pasienter fra kommuner innenfor forvaltningsområder, jf. samel. § 3-1 nr. 3.

Med «lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner» kan det forstås slik at samisktalende skal kunne bruke samisk, og man skal kunne bli betjent på samisk uansett hvor i landet man er i kontakt med helse- og sosialinstitusjoner.

I forarbeidene⁴¹ uttales at: «Et lokalt offentlig organ med kontor i en kommune utenfor forvaltningsområdet, men med tjenestekrets som også omfatter del av forvaltningsområdet, skal regnes som lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet.»

Videre fremgår det av forarbeidene⁴² fremgår det at bestemmelsen gir «en rett for den som tar kontakt med en helse- og sosialinstitusjon, til å bruke samisk for å ivareta egne interesser».

Det kommer frem av rundskrivet⁴³ til denne bestemmelsen at samene innenfor de samisk forvaltede områder har rett til å bli betjent på samisk. Dette er et minstekrav. Det presiseres videre at det er ønskelig at disse skal også kunne bli betjent på samisk utenfor disse

⁴⁰ NOU 2016:18 *Hjertespråket* s.14

⁴¹ ot.prp.nr 60 (1989-1990) s.47

⁴² Ot.prp.nr.60 (1989-1990) s..49

⁴³ I-2000-15

områdene. Det fremkommer også at «Tjenestetilbud på samisk språk er ønskelig også ut fra behovet for korrekt og nødvendig utredning, diagnostisering, behandling, pleie, omsorg og pasient- og klientinformasjon».

Ut ifra dette kan det utledes at de samisktalende pasientene i samisk forvaltede områder har rett til å bli betjent på samisk i møte med helsevesenet både lokalt i samiske forvaltede offentlige organer.

Samiske pasienter har rett til å bruke samisk i møte med helsevesenet.

I pbrl. § 3-5 sies det at «pasienter har krav på informasjon, som er tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn.» “Informasjonen skal være tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn. Informasjonen skal gis på en hensynsfull måte. Personellet skal i størst mulig grad sikre at pasienten eller brukeren har forstått innholdet og betydningen av informasjonen”, jf. pbrl. § 3-5 første og annet ledd.

Ordlyden «informasjonen, som er tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, kultur- og språkbakgrunn» kan tolkes som at informasjonen som blir gitt til pasienten skal være tilpasset den enkeltes kulturelle og språklige situasjonen, slik at det skal tas høyde for den kulturelle og språklige bakgrunnen for pasienten.

I forarbeidene⁴⁴ til bestemmelsen uttales det at retten til informasjon tilpasset den enkelte pasients individuelle behov, tilsier at det i møte med samisktalende pasienter bør enten brukes tolk, eller at pasientene skal bli betjent av samisktalende helsepersonell dersom dette er nødvendig for å ivareta kravene slik lovutkastet fremmer.

Ut ifra tolkningen av forarbeidene og lovutkastets uttalelse kan det utledes at samiske pasienter har retten til å bruke samisk, og at de som ikke er samisktalende helsepersonell skal bruke tolk for at den samiske pasienten skal få sine lovregulerte rettigheter dekket.

⁴⁴ Ot.prp.nr.12 s.74

Det kan utledes av begge bestemmelsene, og forarbeidene til disse, at den samiske pasientgruppa har et behov for tilrettelegging i møte med helse- og omsorgsinstitusjoner i Norge.

Samene har på lik linje med andre innbyggere i Norge retten til nødvendig helsehjelp, men at det er et behov for å tilpasse informasjonen de mottar ut ifra deres språklige og kulturelle behov. Det skal tilrettelegges for bruken av tolk, for å få tilpasset informasjonen de mottar, slik at de samiske pasientene forstår innholdet i informasjonen som blir gitt. Spesielt er dette viktig for blant annet demente pasienter, som ofte glemmer andrespråket sitt. For at disse samisktalende pasientene skal få den informasjonen som er relevant for deres helse, er det svært viktig at de får denne informasjonen på sitt morsmål, som er samisk. Selv om de fleste samer i dag behersker norsk, er det mange grunner som likevel taler for at det skal være lav terskel for at denne gruppen skal bli møtt av samisktalende helsepersonell, eller at de som ikke behersker norsk, skal bruke tolk.

Som gjort rede for ovenfor, ser vi at vi har omfattende lover som skal tilrettelegge for den samiske pasientgruppa i møte med helsevesenet. De har lovfestede rettigheter som legger til rette for at det skal tas hensyn til deres kulturelle bakgrunn og det samiske språk. Det interessante her er likevel og se om disse rettighetene fungerer i praksis. Spørsmålet i det videre blir så hva som skal til for at disse rettslige garantiene også skal fungere i praksis?

4.3 I hvilken utstrekning ble det styrkede rettslige vernet omsatt til mer kulturtilpassede helsetilbud for denne generasjonen?

Disse lovfestede rettighetene kan ses i praksis blant annet innenfor eldreomsorgen i Kautokeino kommune, som er en samisk kommune i Finnmark. Kautokeino kommune er en av de store samiske kommunene i Norge, og flesteparten er samisktalende. I kommunens helsetjeneste er det blant annet et omsorgssenter for utviklingshemmede, sykestue og et bokollektiv for eldre.

4.4 Mitt case Bokollektivet for eldre i Kautokeino

Det vil ikke være anledning i en liten masteravhandling til å gjøre generelt rede om temaet, men det vil her brukes en case studium for å kaste lys over dette. Dette vil bli gjort gjennom en kvalitativ metode, som bygger på deltakende observasjoner i arbeidet med disse beboerne.

Mathiesen ⁴⁵ viser til studier som er gjort i fengsler. I disse undersøkelsene har det blitt sett på lovens virkning og de midlene som loven angir, virker etter sin intensjon. Et av undersøkelsene som Mathiesen viser til, er fangeundersøkelsen i Oslo fengsel utført av Johan Galtung⁴⁶. Galtung gjennomførte undersøkelsene på det fengslet der han selv var innsatt. Undersøkelsene ble gjort gjennom hans egne observasjoner som innsatt, og intervjuer med andre fanger og ansatte. Denne samme metoden vil bli brukt her, utenom intervjuer.

Bokollektivet i Kautokeino er et omsorgssenter for eldre som forvaltes av den samiske kommunen, Kautokeino kommune. Bokollektivet har som mål å tilby omsorgstjenester til den eldre generasjonen, som grunnet helsemessige årsaker har behov for å bo et sted som er døgnbemannet, der personalet kan bistå i hverdagslige gjøremål, så vel som med stell. Bokollektivet ligger i naturlige omgivelser i på øvresiden av sentrum i bygda. Sett utenfra, er bygget akkurat som et vanlig stort hus, og bærer ingen preg av samisk inspirert arkitektur.

Bokollektivet har 5 faste plasser og 3 avlastningsplasser, fordelt på 6 rom med tilhørende egne bad, og noen rom har også egne veranda. De faste beboerne har hvert sitt rom som de kan innrede etter eget ønske, med egne møbler og bilder. Det er ofte de pårørende eller primærkontaktene til brukerne, som i samråd med brukerne innreder rommet til å være hjemmekoselig for beboer. Fellesarealene består av et stort kjøkken, spiseplass, stue, ganger, veranda og uteområde. Felles arealene er romslige, og veggene rundt omkring er prydet med samiske motiver og bilder. Ellers er bokollektivet som et vanlig norsk eldre hjem.

Beboerne er ofte samiske, fastboende eller reindriftssamer, som har bodd i kommunen gjennom hele, eller store deler av livet sitt. De fleste av disse er samisktalende, men behersker norsk. Det varierer også hvor lenge beboerne bor på bokollektivet, oppholdet kan variere fra uker til flere år.

På hver vakt er det 2-3 ansatte på jobb, mens på natta er det en nattevakt. I tillegg bistår nattpatroljen fra hjemmetjenester på natta, ved behov. Flesteparten av de ansatte er enten samiske, eller har en tilknytning til det samiske. Dette innebærer at personalet som jobber med beboerne, i stor grad snakker samisk, har den samiske kulturforståelsen og har de samme samiske tradisjonene som beboerne er vant med. De ansatte som jobber der, er både fast

⁴⁵ Mathiesen, «*Retten i samfunnet*», 5.utgave (2005) s.49

⁴⁶ Mathiesen, «*Retten i samfunnet*», 5.utgave (2005) s.51

ansatte og vikarer. Det er også mange tilkallingsvikarer som jobber ved behov. Aldersspennet blant ansatte varierer alt fra mellom unge voksne, og helt opp til pensjonister, og det er stor variasjon i bemanningen. Det viktigste likevel er at største andelen av personalet, faste og vikarer, er samisktalende.

Gjennom felles språk og kulturforståelse bidrar de ansatte sammen med beboerne til en felles samisk arena, der både språk og kultur står sentralt i dagliglivet. I tillegg deler de ansatte og beboerne en felles kulturforståelse, og har de samme tradisjonene, som har gått i arv fra generasjoner til generasjoner. Eksempel på felles kulturforståelse kan belyses gjennom bruken av kofta. Før i tiden var det vanlig å bruke kofta til både hverdag og fest, mens i dagens bilde, er det mer vanlig å bruke kofta når man skal pynte seg. Det er likevel fremdeles mange av de eldre damene som foretrekker kofta til hverdagsbruk. Dette innebærer også påkledningen av tilhørende silketørkle. Dette kan oppfattes som en enkel oppgave ved første øyekast, men dersom man ikke er vant med dette, kan det fort by på utfordringer når tørkle skal settes på. Tørkle skal være rett både bak, foran og over skuldrene, og søljene skal plasseres slik at tørkle holdes på plass. Da er det en stor fordel at også de ansatte er vant med dette, og vet hvordan dette skal gjøres for å kunne bistå til påkledningen.

Ansaret for matlagingen er en del av de ansattes arbeidsoppgaver. Menyen er i stor grad tilpasset den samiske kulturen, og de samiske råvarene. Det tilberedes tradisjonell mat som bidus og finnebiff, men også fiskeretter. Siden de fleste ansatte er samiske selv, er kompetansen for tradisjonell mat i hus og de eldre får servert tradisjonelle samiske retter. På denne måten ivaretar de ansatte for beboernes mattradisjoner.

I tillegg til tradisjonell mat og kommunikasjon som primært foregår på samisk, tilrettelegges det for aktiviteter som er kjente for beboerne, deriblant andakt, fisketurer, kjøreturer i områder som beboerne har tilknytning til, tradisjonell musikk og salmer, men også andre aktiviteter som tilpasses beboernes individuelle behov.

Jeg har selv jobbet som pleiemedarbeider på bokollektivet, og har gjennom dette observert hvordan samisk språk og kultur gjenspeiles mellom de ansatte og beboerne. Under min tid som ansatt, fikk jeg både observere og lærte mye om viktigheten av språket og den kulturelle bakgrunnen for samiske brukere i helsevesenet.

Ifølge Mathisens ⁴⁷ virkningsteori, kan retten i samfunnet spaltes opp i tre ulike hovedspørsmål. *1. Rettens påvirkning på samfunnet, 2. samfunnets påvirkning på retten og 3. vekselvirkningen mellom disse.*

For å finne ut av disse hovedspørsmålene må det først ses **på om retten virker**, herunder hvilke virkninger retten har på samfunnet og omvendt. Til dette kan virkningsteorien brukes. Innenfor virkningsteorien er det tre modeller som kan brukes for å belyse virkningen av retten i samfunnet.

1. Handlingsnormen (dogmatisk side)

Rettsregelen angir en handlingsnorm, altså hvordan vi skal handle (for eksempel at man ikke skal drepe etter straffeloven). Dette er den dogmatiske siden av retten.

I denne delen av avhandlingen er det sentrale at lovgivningen gir rammer for at de offentlige organene skal tilrettelegge for bruken av det samiske språk, kultur og tradisjoner for den samiske befolkningen i møte med de offentlige organer innenfor samisk forvaltede områder. Vi har da med andre ord sameloven, helselovgivning og Grunnlovsbestemmelse, som stadfester denne retten. Handlingsnormen tilsier at det offentlige skal tilrettelegg for samisk språk, kultur og tradisjoner.

2. Etterlevelsesmekanismer (empirisk side)

For å finne rettens virkning, må det ses på om retten etterlevs i samfunnet, i dette ligger at man skal se på om handlingsnormen etterlevs. Hvordan kan det sikres at de materielle reglene, altså handlingsnormen, etterlevs? I dette ligger også at dersom de materielle reglene ikke er tilstrekkelige, må det vedtas nye lover som tetter igjen hullene, for at man skal kunne sikre at de materielle reglene etterlevs.

Overført dette til vår generasjon: vi har omfattende regler og lover, som tilrettelegger for at den samiske befolkningen skal kunne ivareta sitt språk, kultur og tradisjoner i møte med de offentlige.

Hvordan kan disse reglene overføres til eldreomsorgen i samisk forvaltede områder, herunder eldreomsorgen?

⁴⁷ Mathiesen, «Retten i samfunnet», 5. utgave (2005) s.37

3. Målgruppen

Lovene pålegger ansvaret til de offentlige, herunder kommunene, og etterleve lovens handlingsnorm, slik at den samiske eldregenerasjonen skal få sine rettigheter dekket gjennom loven.

I hvilken utstrekning ble det styrkede rettslige vernet omsatt til mer kulturtilpassede helsetilbud for denne generasjonen?

Fra et retts sosiologisk perspektiv, omfattes dette av spørsmålet om hvordan «samfunnet påvirker retten» som er et av de tre generelle hovedspørsmålene innenfor retts sosiologien⁴⁸. Her er fokuset på samfunnets ståsted inn mot retten. I dette ligger at man ser på hvordan samfunnsforholdene påvirker utviklingen av rettsregler.

Ifølge Mathisen⁴⁹ kan utviklingen av retten forklares gjennom tre perspektiver:

1. Normperspektivet
2. Opinionsperspektivet
3. Materialitetsperspektivet

Normperspektivet tar sikte på normene i samfunnet påvirker rettsutviklingen.

Dette forklarer grunnen til at handler slik vi gjør, dette er normer eller det indre i oss som bygger på at vi gjør handlinger vi mener er legitime og nødvendige. Anser vi loven som legitim og nødvendig, og at våre normer er i tråd med lovgivningen, så vil vi følge den gitte lovgivninga.

Fra lovgiver siden oppfattes lovene legitime og nødvendig, spesielt etter det store paradigmeskiftet og etter at samene er erklært som et urfolk i Norge, som har et ekstra behov for positiv diskriminering for å ivareta sine rettigheter i det norske storsamfunnet. Staten er bundet av både konvensjoner, egen lovgivning og annen internasjonal rett, til å tilrettelegge for de samisk språk, tradisjoner og kultur. Derfor kan det sies at lovgiver oppfatter denne

⁴⁸ Mathiesen, «Retten i samfunnet», 5.utgave (2005) s. 37

⁴⁹ Mathiesen, «Retten i samfunnet», 5.utgave (2005) s. 103

lovgivningen som legitim og nødvendig, for at den samiske pasientgruppa skal kunne ivareta sine interesser gjennom sitt eget språk i møte med de offentlige organer.

Basert på mine egne erfaringer fra arbeid med eldre både innenfor et norsk aldershjem og et eldre hjem i en samisk forvaltet område, er min oppfatning at disse brukergruppene skiller seg fra hverandre. Den norske brukergruppa er oftere mer åpen for å be om hjelp, de har generelt lettere for å uttrykke smerter og ubehag. Disse oppfattes mer åpne for å ta imot hjelp fra helsepersonell, mens den samiske pasientgruppa skiller seg ut på dette området. Mange av de eldre samiske brukerne vil ofte ikke være til bry, og vil helst ikke fortelle dersom de har plager som i noen tilfeller burde bli undersøkt av lege. De har en mer reservert holdning til hjelp utenfra. I tillegg har de en annen kulturell forståelse av deres helseplager. Eksempelvis kan dette illustreres gjennom en hendelse der man spør en norsk pasient om hvor de har vondt, og da får man en mer velbeskrevet eller vist til en konkret lokasjon. Samme spørsmålet hos en samisktalende bruker, kan bli besvart med at de underdriver plagene, og bruker andre uttrykk som ikke direkte henviser seg til problemet. Et eksempel på dette kan være at dersom en samisk bruker er kvalm, kan de si at de har ubehag i hjertet. Derfor er både språket og den kulturelle forståelsen viktig i møte med denne gruppa, slik at den samiske pasientgruppa oppfatter loven som legitim.

Dette perspektivet kan også belyses på en litt annen måte gjennom Baiers kommunikative perspektiv.

Det kommunikative perspektivet

Handler om at retten må kommuniseres og at retten har en koordinerende funksjon.

Baier, Svensson, Nafstad⁵⁰:

«This is related to the expressive perspective where compliance is understood as a result of law having two central educational functions.»

⁵⁰ Baier, Svensson, Nafstad, «*Understanding Sociology of Law*», 1.opplag, Studentlitteratur AB 2019 s.78

Firstly, the law has a coordinating function in that it creates a structure that enables people to avoid risks and undesirable consequences. A good example of this is when Sweden switched from left – to right-hand traffic on 3 september 1967, despite the fact that 80% of the Swedish population had votes against it eight years earlier.

...

The second key educational function that the expressive perspective highlights is the law's protentional to change people's convictions by signaling other people's opinions in the matter. »

Fra det kommunikative perspektivet kan loven endres ved at staten bidrar mer aktivt med tiltak som kommuniserer viktigheten med loven. På denne måten vil man bidra til å kommunisere loven bedre, og bringer frem samenes behov for kulturell og språklig imøtekommelse for resten av samfunnet. Dersom man klarer å øke kunnskapen blant hele befolkningen i landet, vil man også kunne påvirke alle yrkesgruppene, og på denne måten få skapt større økning i bruken av blant annet tolk og samisktalende helsepersonell i møte med samiske pasienter.

For at en lov også skal fungere, må den være kommunisert til de den gjelder. Innen eldreomsorg for samene, er det helsepersonellet som må være tilstrekkelig informert om rettsreglene som er aktuelle for sine brukere og pasienter. Dette omfatter både pleieassistenter, helsefagarbeidere, leger, vikarer og andre som jobber med denne brukergruppa. I tillegg må de selv også være oppdaterte på hvilke lovpålagte oppgaver de har som helsearbeidere gjennom lovgivningen. De må både vite sine egne rettigheter, men de må også kunne bistå sine brukere innenfor helseomsorgen. Helsearbeiderne er et bindeledd mellom brukerne og deres lovfestede rettigheter. Eksempelvis kan dette belyses ved at de skal bistå sine pasienter til at de forstår informasjonen som blir gitt vedrørende pasienters helse, gjennom tolk eller samisk, dersom de er samisktalende selv.

For at disse skal kunne kommunisere rettighetene som framgår av loven videre til pasienter eller brukere, er det nødvendig at det administrative holdet i kommunen holder sine ansatte oppdaterte på gjeldende rett, og bidra til at kommunens ansatte holder seg oppdaterte på rettsregler som gjør seg gjeldende for denne pasientgruppa, og seg selv.

I samisk forvaltede kommuner, som Karasjok og Kautokeino der flertallet av innbyggerne er samisktalende, er rettsreglene godt informert både innenfor helsepersonellet og pårørende.

Pasientene som er av den eldste generasjonen, betraktes til å ikke være like godt informert, med mindre deres pårørende eller annen helsepersonell står for videreformidlingen av rettsreglene som gir de blant annet rettigheter til å kunne kommunisere på samisk. Spesielt problematisk er dette, dersom de eldre på egenhånd skal reise til timen sin på sykehuset som ikke er innenfor en samisk kommune. De eldre er vant med at legene ikke er samisktalende, og at de ofte møter på helsepersonell som ikke snakker samisk, og da av automatikk benytter de seg av norsk i kommunikasjonen i møte med disse. Denne praksisen kan likevel innebære at den informasjonen som blir gitt mellom behandler og pasient, ikke blir riktig uttrykt eller forstått. I dette spiller språket og den kulturelle bakgrunnen en vesentlig rolle, da samiske pasienter kan ha en annen måte å beskrive smerter på, enn en nordmann. Direkte oversettelser fra samisk til norsk, kan gi grunnlag for at informasjonen som blir kommunisert, gir feil inntrykk av for eksempel symptomer den samiske pasienten har. Selv om den samiske pasienten behersker norsk, og forstår norsk, så kan det være mangel på norske ord, eller det kan oppstå misforståelsen i kommunikasjonen. Derfor er det svært viktig at man kan kommunisere på det språket som er ens morsmål, og som i dette tilfelle er samisk for pasienten.

Dette synet underbygges også av undersøkelsen som det er redegjort for i kapittel 2 i denne avhandlingen. Siden Norge likestiller samisk og norsk, er det også nødvendig med lovgivning som sidestiller språkene, slik at samiske pasienter får språkvern i loven. Derfor kan lovgivning på dette området oppfattes legitimt og nødvendig av både lovgiver og den pasientgruppa som er omfattet av lovgivningen.

Eksempelvis vil man ikke kunne oppnå lovens formål dersom det ikke i tillegg foreligger materielle goder som bidrar til realiseringen av formålet. Her er det snakk om at de samiske pasientene skal kunne bruke samisk i møte med de offentlige helsetjenestene. Hvilke materielle goder som kreves, kan ses fra flere ulike synsvinkler. Det sentrale er likevel at det skal være tilstrekkelig samisk kompetanse både språklig og kulturelt for å ivareta lovens krav.

Det er begrenset med samisktalende kompetanse i helsesektoren, og majoriteten behersker ikke samisk. Dette tilsier at det ikke er tilstrekkelig med kompetent helsepersonell som behersker samisk, spesielt på sykehusene som er omfattet av lovgivningen, som Hammerfest

sykehus. Derfor må denne rettigheten tilbys gjennom andre måter. Dette igjen innebærer at man har et behov for materielle goder innenfor dette området. Flere samisktalende helsepersonell, opplæring i samisk til norsktalende helsepersonell som skal jobbe med samisktalende pasienter, tolketjeneste som er tilgjengelig døgnet rundt eller andre relevante tiltak som sørger for at loven faktisk fungerer i praksis.

For generasjonen som er fokuset for denne masteravhandlingen, betyr det at dersom de må reise utenfor sin samiske kommune for å oppsøke legehjelp ved for eksempel Hammerfest sykehus, er det helt sentralt at de skal kunne kommunisere på sitt eget morsmål. Ikke alle eldre behersker norsk like godt lenger, men disse har like rettigheter til å motta den relevante informasjonen om sin behandling, som norske pasienter. Dette betyr at det er helt sentralt at vi har en lovgivning som støtter opp at disse skal kunne få denne informasjonen på sitt eget morsmål.

Opinionsperspektivet dreier seg om «en oppfatning som hevder at samfunnsmedlemmenes subjektive opplevelse av eller bevissthet om samfunnet og verden også påvirker rettens utvikling»⁵¹.

Slik det er redegjort for tidligere i avhandlingen i kapittel 2, så har tiden før, under og etter Alta-saken bidratt til at de samiske rettighetene ble for alvor et tema både nasjonalt, men også internasjonalt. Alta-saken og de aksjonene som foregikk på samme tid, overbeviste samfunnet og lovgiver om at den oppfatningen som var før Alta-saken rundt samene, ikke lenger var gjeldende. Samene var et urfolk med eget språk, kultur og tradisjoner som ikke skulle undergraves, men vernes og støttes gjennom lovgivning. Gjennom denne epoken, endret opinionen mening, og dette medførte til den omfattende lovgivningen som gir samiske borgere rettsvern for sine rettigheter.

Per i dag, ser man at det er mangel på kommuniseringen av de rettsreglene som gjør seg gjeldende for denne befolkningen, for denne generasjonen. For å endre på dette, krever det at opinionen er våken og får meg seg de rettsreglene som ikke fungerer i praksis. Gjennom medier, og spesielt aviser som kommunikasjonsform, må disse fange opp og kaste lys over

⁵¹ Mathiesen, «*Retten i samfunnet*», 5.utgave (2005) s.104

eldrepolitikken og skape debatt rundt de språklige og kulturelle rettsreglene som ikke har gjennomslagskraft i praksis, og som i virkeligheten ikke fungerer.

Eksempelvis kan det gjennom både samiske og norske aviser rettes mer fokus på om rettsreglene innenfor eldreomsorgen i tilstrekkelig grad er ivaretatt behovene for språk og kultur i den samiske eldregenerasjonen. Her må det settes fokus på hvilke utfordringer denne generasjonen har i møte med helsevesenet, og hvordan dette oppleves av disse.

Rådmannen i Kautokeino har skapt debatt⁵² i den samiske kommunen med sine uttalelser i media. Han har blant annet uttrykt at samisk burde være møtespråket innad i kommunen, og at norsktalende ikke behøver å komme på disse møtene om de ikke vil. Dette begrunner han i at kommunen har fleste samiskspråklige, og han ønsker at det samiske skal være det sentrale språket under kommunale møter i den samiske kommunen. For at dette ikke skal virke ekskluderende for norsktalende, foreslår han de som ikke kan samisk, kan få et møte-referat på norsk. Rådmannen, Valio, har i tillegg uttrykket seg om at det burde foretas lønnstrekk i ansettelsesprosesser i kommunen for de som ikke behersker samisk.⁵³

Disse uttalelsene er offensive, og vil i praksis reise problematiske juridiske problemstillinger, men disse illustrer godt hvordan mediene kan bidra til å påvirke endringene i opinionen. Hvilke konkrete endringer som vil følge av debatten rundt språkvalget internt i kommunen, gjenstår enda å se.

Materialitetsperspektivet⁵⁴ bygger på at det er de materielle forholdene i samfunnet, som påvirker rettens utvikling.

Det eksisterer allerede omfattende lover som bygger på bruken av det samiske språket, men skal man se på andre samiske kulturelle og tradisjonelle behov i eldreomsorgen, eksempelvis servering av tradisjonell mat, er spørsmålet om dette etterleves i eldreomsorgen?

⁵² <https://glr.no/nyheter/lokalt/kent-valio-om-du-ikke-forstar-samisk-behøver-du-ikke-a-komme-pa-motet-11904> og <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/derfor-vil-han-gi-bedre-lonn-til-dem-som-snakker-samisk-1.12739930> (sist lest 25.07.22)

⁵³ <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/derfor-vil-han-gi-bedre-lonn-til-dem-som-snakker-samisk-1.12739930> (sist lest 25.07.22)

⁵⁴ Thomas Mathiesen, «*Retten i samfunnet*», 5. utgave (2005) s.106

For at den eldre generasjonen skal få muligheten til å få servert tradisjonell samisk mat, noe som er en stor del av den kulturelle biten for mange samer, kreves det at forholdene rundt dette er på plass.

De fleste samer har levd hele livet med reinkjøtt som en stor del av kostholdet, og da må man se på hvordan dette kan muliggjøres gjennom de materielle forholdene. For at dette skal kunne være en realitet er man avhengig av at de materielle forholdene sørger for eksempelvis et kjøkken som muliggjør for lagingen av slik mat. Dette innebærer også at man må ha tilgang til tradisjonelle matvarer som for eksempel reinkjøtt. I tillegg kreves det kyndig personell som kan lage denne maten. Dette belyser at selv om vi har omfattende lover, er likevel ikke alle de materielle forholdene på plass for at handlingsnormen kan etterleves til det fulle i samfunnet.

5 Avsluttende merknader

Gjennom disse tre besøkene til gruppen som avhandlingen har omhandlet, har vi forhåpentligvis også maktet å antyde konturene av en mer omfattende fortelling om fornorskningstiden, det store skiftet og tiden som fulgte. Det sier seg selv at innen rammen av en liten masteravhandling vil man ikke kunne komme med en fremstilling som er nyansert og fullstendig, men håpet er at det vil komme tekster etter denne som vil kunne gjøre det.

De har vært skolebarn under ei tid, som må anses som den tøffeste tiden å være samisk skolebarn gjennom historien, der hele identiteten skulle endres fra samisk til norsk, over til det store skillet som skjøt fart i utviklingen av samiske rettigheter, og til ei tid der rettighetene er omfattende og inkluderende. Det er utvilsomt at denne generasjonen er den generasjonen som virkelig har fått kjenne konsekvensene av politikken som har blitt drevet overfor den samiske befolkningen i Norge.

5.1 Er dette generasjonen som bar alle fornorskningens byrder?

Gjennom fortellinger som Svein Lund har publisert⁵⁵, kan det leses mange personlige fortellinger om hvordan disse tiltakene har påvirket samiske enkeltpersoner gjennom tidene. Fra disse kan man utlede at selv om fornorskningspolitikken var hard mot samebarna, var det også et gode for noen. På internatskolen i Kautokeino fikk de mat og varme lokaler som de befant seg i, og de ble kjent med barn fra andre familier som de ellers ikke hadde kjennskap til. Det problematiske med en slik opplevelse, er at det ikke burde være slik at, for at disse barna skulle få mat og varme, så måtte de ofre morsmålet sitt. Denne problematikken er mer av sosialpolitisk karakter, da denne transaksjonen mellom mat og varme i bytte med morsmålet, var for å bekjempe fattigdom. I så fall, skulle det vært basert på andre tiltak, som sørget for at barna fikk mat og varme, men som ikke kostet de morsmålet sitt. De norske trengte ikke å betale for en slik transaksjon, selv om de fikk samme gode på skolen, som de samiske barna.

Den totale prisen for dette ble at jo flinkere barna ble til å snakke norsk, dess mer brukte de det norske språket, mens det samiske ble gradvis mer bortgjemt.

⁵⁵ <http://skuvla.info> (sist lest 15.07.22)

Resultatet av assimileringen kan sees gjennom etterkommerne av denne generasjonen. Det er mange av etterkommerne etter denne generasjonen, som hadde norsk som morsmål mens det ikke ble snakket samisk hjemme i det hele tatt. De hadde blitt påvirket av fornorskningspolitikken i den grad at de tenkte at norsk var et bedre alternativ enn samisk for sine barn. Ettersom årene har gått, og det samiske blir mer og mer anerkjent, vokser også den dårlige samvittigheten frem hos de eldste for at de lot seg påvirke av fornorskningspolitikken og lot være å lære sine barn samisk. Dette har også medført til et språktap, der det er mange som ikke har lært seg samisk som følge av dette. Det har også bidratt til at etterkommerne har vært sinte på sine foreldre, nettopp fordi samisk i det senere har blitt en stor del igjen av kulturen blant samene og er en del av identitetsfølelsen. Den bidrar til felles tilhørighet og er en stor del av det samiske fellesskapet. Fornorskningspolitikken har medført til at de eldre lever i den oppfatning at kommunikasjonsspråket skal være norsk, slik at de enda bruker norsk i møte med det offentlige, selv om dette innebærer at kommunikasjonen blir svekket.

Denne generasjonen har til tross for de store utfordringene de har møtt, likevel maktet å beholde viktige deler av kulturen. På den måten bærer de på en fortelling om menneskers motstandskraft som kan være viktig å ta med seg videre.

Det samiske bygger på en annen kultur enn den norske, noe som får betydning i flere sammenhenger i møte med samisk befolkning.

5.2 Hvilke lærdommer kan denne generasjonsopplevelsen bidra til?

5.2.1 For rettsanvendere

For rettsanvendere, som blant annet jurister og advokater, vil viktigheten med å forstå språklige og kulturelle forskjeller bidra til å forstå sakens natur fra et annet perspektiv. Å ha kunnskap til å forstå viktigheten for rettsvernet for samisk språk og kultur, og hvilke utfordringer som kan oppleves annerledes for samene, er av sentral betydning i arbeid med samerettslige spørsmål. Det er også viktig å forstå at samene har en annen kulturell bakgrunn, og enda den dag i dag er de ofte mer reserverte når de skal forklare seg på norsk, da de ikke har den samme tryggheten i språket, på norsk som på samisk. Derfor er det sentralt å være klar over dette, slik at selv om samiske brukere behersker norsk, kan det likevel være mer gunstig å benytte tolk, spesielt innenfor straffesaker for å sørge for at samisktalende forstår og blir forstått på best mulig måte.

Man kan lære noe om senvirkningene av fornorskningspolitikken, som for eksempel språk og kulturtap. Gjennom å følge denne generasjonen, vil man kunne se betydningen av valgene om å ikke lære etterkommerne samisk. Valgene kan ses i lys av de strukturelle forhold og individuelle valg tatt av denne selv.

Hvis du selv har vært sendt på internat som barn på grunn av samisk språkbakgrunn, kan valget ditt om ikke å lære barna dine samisk fremtre som et valg forårsaket av strukturelle forhold. Hvis du derimot unnlater å lære etterkommerne samisk fordi du ikke synes samisk er funksjonelt og fint, er dette typisk et valg som kan karakteriseres som et individuelt valg.

5.2.2 Forståelse for menneskene bak

Alle blir påvirket av miljøet man vokser opp i, og denne generasjonen har hatt store ytre påvirkninger i miljøet gjennom hele sitt liv.. På lik linje som vi har forståelse for mennesker som kommer til Norge fra krigsherjede land, er det viktig og forstå at de har en annen bakgrunn enn den nordmenn har. Viktig å forstå dette i forhold til kommunikasjonen, og hvilke behov disse menneskene har, og hvordan best kan disse imøtekommes. Redegjørelsen for opplevelsene av kommunikasjon⁵⁶ er viktig for å forstå at det finnes mer bak språket enn bare kommunikasjon.

Det er lett å glemme i dagliglivet denne historikken bak denne generasjonen, og deres etterkommere. Som nevnt, har mange av etterkommerne blitt indirekte frarøvet kulturen ved at det samiske har vært skambelagt gjennom deres oppvekst. Til tross for at staten Norge har bøttet på sine synder med å vedta lover som skal rette opp i rettsstillingen for samene, kan likevel ikke disse lovene rette opp i identitetsfølelsen og tapet av språk og kultur, hverken hos den eldre eller den yngre generasjonen. Kampen om å ta tilbake det samiske er enda ikke over, selv om det ikke foregår like drastiske kamper som rundt Alta-saken.

5.2.3 For forvaltningen?

Til tross for at man har kommet langt med lover og regler som skal tilrettelegge for at den samiske folkegruppas skal kunne utvikle sitt språk, kultur og tradisjoner, er verden dynamisk og i stadig endringer. Slik er det også for de samiske rettighetene. Dette innebærer viktigheten

⁵⁶ Se redegjørelse av undersøkelsen om kommunikasjonen mellom pasient og behandler i kapittel 2

av at forvaltningen ser behovene og vedtar lover og tiltak for å realisere de rettighetene som fremgår av lovverket. Gjennom denne generasjonens opplevelser kan man se hvor stor skade det ble påført da, men også ettervirkningene på generasjonene som kommer etter.

Til tross for at staten ønsker å bøte for sine gamle synder gjennom lover og andre internasjonale avtaler, er det fremdeles viktig og fange opp om disse lovene realiserer seg i praksis. Som gjort rede for i kapittel 4, har vi omfattende lover som skal sørge for at samisktalende kan imøtekommes på samisk, men likevel er ikke dette nok. For at det skal være en realitet, er det flere tiltak og tilpasninger som må til.

5.3 For domstolene?

Det er opprettet en egen domstol, med samisk dimensjon. Indre og Østre Finnmark tingrett. Denne domstolen har samisk og norsk som likeverdige språk, og tingretten skal også blant annet bidra til «økt kunnskap om rettssamfunnet og bidra i den rettspolitiske debatt med spesielt fokus på samiske rettsspørsmål.»⁵⁷

Det faktum at det er opprettet en egen tingrett i områder der samisk er mest utbredt, viser at det er behov for samisk kunnskap innenfor domstolene.

For domstolene er det også viktig å være klar over de språklige og kulturelle forskjellene som er mellom samene og majoriteten. Samene er bosatt rundt omkring i hele landet, selv om de største samiske kommunene er i Nord-Norge. Dette tilsier at også andre domstoler vil motta saker som omfatter samer og samerettslige spørsmål. Gjennom språklig og kulturell forståelse for denne gruppa, vil man kunne bidra til økt rettsikkerhet i domstolene, ved at man for eksempel forsikrer seg om de samisktalende har fått tilbud om bruken av tolk.

5.4 Andre kulturelle forskjeller

Her vil det vises til noen av de kulturelle forskjellene som ikke er nevnt tidligere, men som kan bidra til å få en enda dypere forståelse for kulturforskjellene mellom samer og nordmenn.

⁵⁷ <https://www.domstol.no/no/domstoler/tingrett/sis--ja-nuorta-finnmarkku-diggegoddi--indre-og-ostre-finnmark-tingrett/samisk-dimensjon/> (sist lest 22.07.22)

Samer har fra gammelt av hatt en sterk tilknytning til naturen. De har hatt en tro som bygger på underjordiske krefter, og ånder. Samisk tro har bygget på at det finnes flere parallelle universer.

Offerstein

Har fra gammelt av blitt brukt av samene for å ofre til de samiske gudene. Disse steinene er enda aktuelle i dag. Man kan ofre både mynter og ting, i den tro at man skal oppleve et forbedret liv. Dette kan for eksempel være bedre helse, eller fiskelykke. Det er også viktig å bemerke seg at ved å gi oppnår man et gode, men tar man fra et offerstein så vil det kunne føre til alvorlige konsekvenser.

Noaide

En noaide har blitt ansett som et bindeledd mellom menneskene, de andre verdener, gudene og åndene, og ble på denne måten ansett som en sentral person som hadde evner til å komme i kontakt med guder, og søke svar fra ånde verdenen. En noaide kunne gjennom sine ritualer søke svar og råd på vegne av andre. Etter misjoneringen av samene og fornorskningspolitikken, ble alle rune bommene brent på bålet for å avskaffe denne typen tro blant samene. Den dag i dag bygger samisk tro mer på kristendommen og læstadianismen, og noaidier ikke en like sentral del av troen blant samene.

Healere

Som en del av den gjeldende samiske kulturen og tradisjonen, tror man på mennesker som har evner til å helbrede andre. I dette ligger at det er noen mennesker som har en evne til å blant annet stoppe blødninger, og ta bort smerter. I tillegg er det noen få som sies å kunne ta bort sykdom. Denne typen behandling er veldig vanlig blant samene den dag i dag, og det er også vanlig at man henvender seg til en healer før man oppsøker lege.

I norsk kultur, var Snåsa-mannen en slik healer. I motsetning samene, er ikke slike healere like sentrale i norsk kultur. Nordmenn har generelt en mer reservert holdning til slik behandling enn samene, og som kan tenkes å stamme fra de kulturelle forskjellene fra gammelt av.

Generelt kan det sies at samene har en sterkere tilknytning til det som på norsk gjerne omtales som «overtro», selv om den primære troen bygger på den samme kristendommen som hos majoriteten.

Vi kan også se spor av slik «overtro» i majoriteten. Dette kan illustreres med den gamle barnesangen som heter «nisser og dverger» av Henrik Wergeland. Sangen eller diktet kom til i ei tid der industrialiseringen gjorde sitt inntog, og man begynte å bruke maskiner i større grad i arbeidet med blant annet uthenting av mineraler i berger. Ser man på teksten, kan den tolkes som at sangen bygget på at «nisser og dverger bygger i berge», som tilsier at man antok at det var noe mer enn bare jord i bergene som mineralene skulle hentes ut fra. Om denne sangen har vært en type «kampsang» for gruvearbeiderne, er ikke lett og si, men den bærer likevel preg av oppmuntring til å overkomme «nissene og dvergene» i berge med de industrielle kreftene som var sterkere enn de.

Denne generasjonen som vi nå har besøkt gjennom tre snapshots, kan sies å ha vært dverger og nisser, og møtt byrder og bragd, men har trossalt klart å ta vare på sitt språk, kultur og tradisjoner, om noe i skadet forstand.

6 Litteraturliste

Lover

- Lov 17. mai 1814 Kongerike Norges Grunnlov (Grunnloven)
- Lov om Folkeskolen paa Landet af 26. Juni 1889
- Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)
- Lov 2.juli 1999 nr. 63 om pasient og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven)
- Lov 2.juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven)

Instrukser:

Instruks angaaende brugen af lappisk og kvænsk som hjælpesprog ved undervisningen i folkeskolen, hvor dette af kirke departementet er tilladt i henhold til landsskolelovens § 73, 2 led. 18. april 1898.

Forarbejder:

- NOU 1984:18 «*om samenes rettsstilling*»
- NOU 1985:14 «*Samisk kultur og utdanning*»
- NOU 1995:18 pkt. «*ny lovgivning om opplæring*»
- NOU 2016:18 «*Hjertespråket*»
- Ot.prp.nr 60 (1989-1990) «*samisk språk*»
- Ot.prp.nr.12 (1998–1999) *Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven)*
- Prop. 86 L (2020–2021) «*endringer i sameloven*»
- Sosial- og helsedepartementet (2000), *Samisk språk og kultur – utdyping av rundskriv I-2000-1*. (I-2000-15)

Rettsavgjørelser

- Rt. 2001 s.769
- Rt.1982 s.241

Bøker

- Baier, M., Nafstad, I., Svensson, M. (2019) «*Understanding Sociology of Law*», Lund, Studentlitteratur AB

- Mathiesen, Thomas (2011), «*Retten i samfunnet*», 5.opplag, Pax forlag A/S, Oslo
- Lund, S., Boine, E., Johansen, S. (2007) *Samisk skolehistorie 2*, Davvi Girji
- Lund, S., Boine, E., Johansen, S. (2005) *Samisk skolehistorie 1*, Davvi Girji
- Lund, S., Boine, E., Rasmussen, S. (2010) *Samisk skolehistorie 4*, Davvi Girji
- Lund, S., Boine, E., Johansen, S. (2005) *Samisk skolehistorie 1*, Davvi Girji
- Lunde, Njål, (1974), *Skoleloven av 1889 Fra allmueskolen til folkeskolen*, Oslo, Aschehoug.
- Skoghøy, Jens Edvin (2018), *rett og rettsanvendelse*, Oslo, Universitetsforlag AS
- Skogvang, Susann Funderud, (2017) «*Samerett*», 3.utgave, Oslo

Nettsteder

- Edgeir Benum (2020, 03.11.). *Forurensning og naturvern*. Hentet 25. jul. 2022 fra <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1902-forurensning-og-naturvern.html>.
- Klepp, Ingun Grimstad (2019, 20.09.). *Husmor*. Store norske leksikon. Hentet 25. juli 2022 fra <https://snl.no/husmor>
- Kongehuset, Sametinget 1997: Åpningstale, hentet 20.juli.2022 fra <https://www.kongehuset.no/tale.html?tid=171065&sek=26947&scope=0>
- Lund, Svein, *skolehistorie*. Hentet 10.06.22 fra <http://skuvla.info>
- Minde, Henry (2005), i *Samisk skolehistorie bind 1, fornorskninga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger?*, Davvi Girji. Hentet 18.juni 2022 fra <http://skuvla.info/skolehist/minde-n.htm>
- Norgeshistorie.no, (2020, 12.03.). *Søknader til Finnefondet*. Hentet 25.07.2022 fra <https://www.norgeshistorie.no/kilder/industrialisering-og-demokrati/K1523-s%C3%B8knader-til-finnefondet.html>.
- Norgeshistorie.no, (2020, 12.03), *mundlig eksamen historie: nasjonalisme og nasjonsbygging på 1800-tallet*. Hentet 02.juli.2022 fra <https://www.norgeshistorie.no/undervisningsopplegg/muntlig-eksamen/U2002-muntlig-eksamen-historie-nasjonalisme-og-nasjonsbygging-på-1800-tallet.html>
- Norgeshistorie.no, Ketil Zachariassen, (2021, 2.03) «*Fornorskingspolitikken overfor samar og kvenar*». Hentet 26. juni 2022

fra <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1554-fornorskingspolitikken-overfor-samar-og-kvenar.html>

- Norges domstoler, *Samisk dimensjon*. Hentet 25.juli 2022 fra <https://www.domstol.no/no/domstoler/tingrett/sis--ja-nuorta-finnmarkku-diggegoddi--indre-og-ostre-finnmark-tingrett/samisk-dimensjon/>
- Sannhets- og forsoningskommisjonens, hentet 24.juli 2022 fra <https://uit.no/kommisjonen>
- Sejersted, Francis (2022, 19.05.). *Norge i etterkrigstiden*. Store norske leksikon. Hentet 25. juli 2022 fra https://snl.no/Norge_i_etterkrigstiden
- Skogvang, Susann Funderud (18. mai 2021), *fornorskingspolitikk*, Store norske leksikon. Hentet 26. juli 2022 fra <https://snl.no/fornorskingspolitikk>
- Theil, Rolf; Støp-Bowitz, Carl (2021, 22.06), *hjelpespråk*. Store norske leksikon. Hentet 26. juli 2022 fra <https://snl.no/hjelpespraak>
- Thune, Taran (2021, 24.06.). *Norsk utdanningshistorie*. Store norske leksikon. Hentet 25. juli 2022 fra https://snl.no/norsk_utdanningshistorie
- Tore Sørli, Jens-Ivar Nergård (2005, 01.06). *Treatments Satisfaction and Recover in Saami and Norwegian Patient Following Psychitric Hospital Treatment: A Comperative Study*. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1363461505052669>

Medieoppslag

- Nils Martin Kristensen «Kent Valio: – Om du ikke forstår samisk, behøver du ikke å komme på møtet», GLR, 04.oktober 2021, <https://glr.no/nyheter/lokalt/kent-valio-om-du-ikke-forstar-samisk-behoever-du-ikke-a-komme-pa-motet-11904> (lest 25.juli 2022)
- Sara Beate Eira, Anita Føleide, Gyda Katrine Hesla, André Bendixen, Eirik Hind Sveen, «Derfor vil han gi bedre lønn til dem som snakker samisk», NRK, 08. Januar 2016, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/derfor-vil-han-gi-bedre-lonn-til-dem-som-snakker-samisk-1.12739930>, (lest 25. juli 2022)

